
Lätt för den som har det svårt underlättar för alla

En kvalitativ studie om relationen mellan folkbibliotekarier och funktionsnedsatta användare angående makt, tillgänglighet och begreppsanvändning

AV: Sandra Dyrell Englin och Elin Tingsdal

Handledare: Jenny Gustafsson

Examinator: Lars Seldén

Södertörns Högskola / Institutionen för Historia och Samtidsstudier

Kandidatuppsats 15hp

Bibliotek- och Informationsvetenskap / Vårterminen 2023

Södertörns högskola

Alfred Nobels allé 7

141 89 Huddinge

Institutionen för historia och samtidsstudier - Biblioteks- och informationsvetenskap

© Sandra Dyrell Englin & Elin Tingsdal

Författare/ Authors:

Sandra Dyrell Englin & Elin Tingsdal

English title:

Easy for the one who has the most difficulty makes it easy for everyone – a qualitative study about the relationship between public librarians and users with disabilities regarding power, accessibility and concept usage

Abstract:

According to the Swedish library law from 2013 it is the duty of the library to prioritize diverse groups. These minorities include people who speak other first languages than Swedish, the Swedish national minorities, children and adolescents and people with disabilities. People with disabilities is the focus of this study. A big difficulty with the formulation in the library law is that there are many kinds of disabilities that all have varying forms. Regarding the language, there exist different terms for this priority group. This study uses semi structured interviews with four public–librarians from different libraries in the Stockholm region. Based on critical theory with Foucaults theory of power (which focuses on structural relations in society) as a core and conceptual history for analysis, we aim to analyze and discuss the collected material. We want to get an idea of how public librarians are working to make the library accessible for everyone and how their everyday language and the words they are using affects how they view the group of people with disabilities. The pattern that accurses based on both the answers from the interviews and scientific studies shows that larger forms of accessibility have to be in the building plan from the start, since it is difficult to do later. Smaller forms of accessibility such as noise dampening fabrics or earmuffs can serve well for many library visitors and that outreaching work and activities for people with disability often is performed by one person in particular in the workforce. Colleagues are perceived as perverse and nervous and seems to think that the group of disabled people are more difficult to handle than other visitors and are scared to do something wrong.

The conclusion is that availability happens in both the physical room and in the personal treatment and that outreaching to people with disabilities is key to make more people come to the library. The term usage is decided more by the single librarian than the work-team, which can result in misunderstandings. Education to get more personnel to be more comfortable in meeting people with different grades of functionality could be important to bring into future librarian education since several of the librarians we have spoken to can look back on their education and see that it was missing this particular question. We believe that more studies about accessibility and disability would bring more perspectives and a more scientific base to develop work towards the group in question would be important to the research-field Library- and Information Science.

Keywords:

Disability, disability accommodation, accessibility, public libraries, power, authority, library- and information science, prioritized groups.

Titel: Lätt för den som har det svårast, underlättar för alla – En kvalitativ studie om relationen mellan folkbibliotekarier och funktionsnedsatta användare angående makt, tillgänglighet och begreppsanvändning

Sammanfattning:

Enligt svensk bibliotekslag från år 2013 är det bibliotekens uppgift att prioritera olika grupper. Dessa minoritetsgrupper innefattar de nationella minoritetsspråken, svenska som andraspråk, barn och unga samt personer med funktionsnedsättning. Funktionsnedsatta är den grupp denna uppsats fokuserar på. En stor svårighet med formuleringen i bibliotekslagen är att det finns många olika funktionsnedsättningar som alla har varierande form. Även språkligt finns det olika termer att använda för sagda målgrupp. Studien utgår från semistrukturerade intervjuer med fyra bibliotekarier från olika bibliotek inom region Stockholm. Med hjälp av kritisk teori där Foucaults maktteori (som fokuserar på strukturella förhållanden i samhället) är kärnan och med begreppshistoria som analysmetod ämnar vi analysera och diskutera vårt insamlade material. Vi vill få en uppfattning om hur folkbibliotekarier arbetar för att göra biblioteket till en plats som är tillgänglig för alla, samt att se hur deras dagliga språk och vilka ord de använder påverkar hur de ser på målgruppen personer med funktionsnedsättning. Mönster som kommer igen från informanternas svar samt vetenskapliga texter innefattar hur större anpassningar i lokaler bör finnas med från att lokalen byggs då det är svårt att få igenom senare, att mindre åtgärder som ljuddämpande tyger eller hörselkåpor kan hjälpa många besökare, samt att uppsökande verksamhet och aktiviteter för personer med funktionsnedsättning ofta hamnar på en specifik person i personalstyrkan. Kollegor uppfattas motsträviga och nervösa och bilden finns att det skulle vara svårare att bemöta denna grupp än andra och att de är rädda att göra fel.

Slutsatsen av studien visar att tillgänglighet sker både i fysiska rummet och i det personliga bemötandet där uppsökande verksamhet är en nyckel för att få personer med funktionsnedsättningar att komma till biblioteket. Term-användning beslutas mer av den enskilda bibliotekarien än av arbetslagen, vilket kan leda till missförstånd i kommunikationen. Utbildning för att få personal att bli mer bekväma med att möta personer av olika grader av funktionalitet kan vara viktigt att ta in i framtida bibliotekarieutbildningar då flera av informanterna kan se tillbaka på sina utbildningar och sakna det. Vidare studier inom detta område för att lyfta fler perspektiv och ge en mer vetenskaplig grund att utveckla verksamhet mot gruppen i fråga skulle forskningsfältet Bibliotek- och Informationsvetenskap tjäna på.

Nyckelord:

Funktionsnedsättning, anpassning, tillgänglighet, folkbibliotek, makt, auktoritet, bibliotek- och informationsvetenskap, prioriterade grupper.

Innehåll

AV: Sandra Dyrell Englin och Elin Tingsdal	1
Handledare: Jenny Gustafsson	1
Inledning	1
1. Bakgrund	2
1.2 Problemformulering / diskussion	4
1.3 Syfte och frågeställningar	6
1.4 Bidrag	6
1.5 Avgränsningar och särskild hänsyn	7
1.6 Genomförande och Disposition	7
1.7 Begreppsdefinitioner	8
1.7.1 Funktionsnedsättning	8
1.7.2 Funktionsvariation eller funkis	8
1.7.3 Funktionshinder	9
1.7.4 Tillgänglighet	9
1.7.5 Bemötande	9
2. Tidigare forskning inom Bibliotek- & Informationsvetenskap	9
2.1 Introduktion	9
2.1.1 Bemötande och tillgänglighet	9
2.1.2.Språkbruk	12
2.1.3 Historiska och nutida uppfattningar om funktionsnedsatta och deras plats i samhället.....	13
3. Teori.....	14
3.1 Introduktion	14
3.2 Kritisk teori	14
4. Metod	15
4.1 Introduktion	15
4.2 Insamlingsmetod	15
4.2.1 Metodval och empiriskt material	15
4.2.2 Datainsamling.....	16
4.3 Presentation av informanter	16
4.4 Analysmetod	17
4.5 Etiska tillvägagångssätt	18
5. Resultat.....	18
5.1 Introduktion	19
5.2 Inkludering av målgruppen i biblioteksverksamheten.....	19
5.2.1 Större åtgärder för tillgängliggörande	22

5.2.1. Folkbibliotekariers syn på deras makt att inkludera funktionsnedsatta biblioteksanvändare i verksamheten	22
5.3. Bibliotekariernas språkanvändning för personer med funktionsnedsättning	24
5.3.1 Bibliotekariernas uppfattning om makten av att äga ett begrepp	26
5.4. Sammanfattning	27
6. Analys	28
6.1 Introduktion	28
6.2 Folkbibliotekarier, funktionsnedsatta biblioteksanvändare och deras maktrelation	28
6.3 Inkludering av målgruppen i biblioteksverksamheten	30
6.4 Bibliotekariernas språkanvändning för personer med funktionsnedsättning	32
6.5 Sammanfattning	34
7. Diskussion och slutsatser	35
7.1 Introduktion	35
7.2 Diskussion	35
7.2.1 Tidigare forskning	37
7.3 Slutsats	41
7.4 Metodkritik	42
7.5 Vidare forskning	43
7.5.1 Åldersglapp i verksamhet mot funktionsnedsatta?	43
7.5.2 Andra typer av bibliotek	43
7.5.3 Användarperspektivet	43
7.5.4 Funka och digital tillgänglighet	43
7.5.5 Litteraturfrämjande för vuxna	44
BILAGA 1	44
BILAGA 2	46
Bilaga 3	47
Referenslista	48

Inledning

Denna studie handlar om folkbibliotekariers arbete i mötet med gruppen personer med funktionsnedsättning. Arbetet som för bibliotekarierna innefattar anpassningar i verksamheten och bemötande med gruppen med diverse funktionsnedsättningar, samt vilka begrepp de väljer att använda för att försöka inkludera alla. Detta område är av stort intresse som forskningsfält inom Bibliotek- och Informationsvetenskap (BoI) då detta är en enligt bibliotekslagen (SFS 2013:801, §4) prioriterad grupp som vi upplever att det finns väldigt begränsat med studier kring.

Intresset för detta forskningsområde har även en personlig aspekt, då vi som utfört studien båda hör till gruppen funktionsnedsatta på olika sätt. Sandra har Ushers syndrom, vilket är en kombination av dövhet och ögonsjukdomen Retinitis pigmentosa. Sedan barndomen har Sandra besökt folkbiblioteket relativt ofta. Hennes personliga upplevelser av folkbiblioteken är positiva och bemötandet som en funktionsnedsatt har varit precis som alla andra besökare skulle uppleva. En förklaring till detta kan vara att Sandras diagnos är mestadels osynlig, medan det finns andra funktionsnedsättningar som är synliga. Ett exempel på detta är Elin dysmeli. Dysmeli innebär att lemmar saknas eller ser annorlunda ut. I detta fall är det medfött, men även skador som har skett senare kan räknas som dysmeli. En personlig upplevelse hos Elin är hur olika allmänna utrymmen verkar utgå från att vara funktionsnedsatt innebär att behöva använda en rullstol. Fler kan inkluderas i begreppet funktionsnedsättning, och ibland upplever Elin att många glöms bort eller förbises. Däribland korta personer, som i sig inte är en funktionsnedsättning, utan många människor ser olika ut utifrån längd på sina ben och armar. Brist på pallar för att nå högre hyllor är en återkommande begränsning för Elin.

Studien riktar sig mot folkbibliotekarier för att påtala vikten av ett aktivt arbete för tillgänglighet för alla, även i hur de bemöter och talar om (samt med) individer inom olika prioriterade grupper. I denna studie fokuserar vi på gruppen med diverse funktionsnedsättningar. Arbetet med studien har innefattat intervjuer med fyra folkbibliotekarier, sökande efter vetenskapliga artiklar och tidigare forskning, samt bearbetning av empiriskt material. Titeln på uppsatsen är baserat på ett citat från en av informanterna.

Förutom biblioteksväsendet så är frågan om tillgänglighet och vilket ord som anses korrekt något som återspeglas i samhället i stort. I dagstidningar återfinns debattinlägg och artiklar om hur språkanvändning formar synen på individer och grupper. Bland annat diskuteras frågan av krönikören Sara Lövestam som i januari 2022 skrev att ord som funktionsvariation ses av vissa som det mest hänsynsfulla ordet, medan andra menar att om alla har varierande funktionalitet så blir de som faktiskt behöver extra stöd osynliggjorda (Lövestam 2022). Skribenten Majgull Axelsson menar att termer som idiot har inneburit någon med funktionsnedsättning (Axelsson 2009) och har övergått till att, enligt vår uppfattning, betyda att någon även utan diagnos är korkad eller har gjort något dumt. Politiska partier som SD förklaras av journalisten Tommy Iseskog vilja slopa diskrimineringslagen som innefattar regler om hur diskriminering kan utföras och ska motarbetas (Iseskog 2022). Diskriminering kan ta form av exempelvis att inga ramper finns för att kunna tillgängliggöra bibliotek och andra allmänna platser. Om detta skulle genomföras skulle inte bara personer med

funktionsnedsättning utan även andra minoriteter eller grupper, som innefattar bland annat könsöverskrivande identiteter, etnicitet eller religionstillhörighet, påverkas (Diskrimineringslag 2008:567).

Under detta kapitel kommer forskningsfältet att introduceras, en problemformulering att diskuteras, frågeställningar som studien utgår från presenteras, samt vilka avgränsningar som har behövt göras. Vidare tillkommer en begreppsdefinition och slutligen en disposition. Detta för att skapa en förståelse om forskningsområdet.

1. Bakgrund

Även om forskning rörande tillgänglighet för funktionsnedsatta i bibliotek är begränsad, så är vi inte ensamma om att se detta som viktiga frågor. Exempelvis har studenter inom biblioteks- och informationsvetenskap uppmärksammat funktionsnedsättningar i form av läs- och skrivsvårigheter i relation till folkbibliotekens arbete gentemot dem i kandidatuppsatser. Vi fokuserar inte specifikt på läs- och skrivsvårigheter (exempelvis dyslexi) men dessa svårigheter räknas in till vad vi ser att en funktionsnedsättning kan innebära. Jessica Schomberg och Shanna Hollich (2019) refererar till sig själva som “disability activists” (2019, s.415) när de skriver i *Library Trends* och kritiserar hur sena de upplever att biblioteken har varit på att undersöka funktionsnedsattas upplevelser av bibliotek, både som bibliotekspersonal och användare. Deras sakfråga skiljer sig från vår i att de fokuserar endast på språk och begreppshistoria, men i likhet med oss är Schomberg och Hollich båda funktionsnedsatta.

Boken “Seeking to understand: a journey into disability studies and libraries” av Robin Brown och Scott Sheidlower, som är bibliotekarier, är också ett viktigt bidrag till forskning om funktionsnedsatta och biblioteken. Dessa båda bibliotekarier har synliga funktionsnedsättningar (Brown and Shiedlower (2021, s.3–4) vilket gör att de liksom oss som har en funktionsnedsättning, är verksamma inom biblioteksvärlden och vill vidareutveckla den till funktionsnedsattas fördel. Deras studie behandlar funktionsnedsatta bibliotekariers upplevelse av sin arbetsplats.

Heather Hill (2013) har forskat och skrivit en artikel om hur Bibliotek- och Informationsvetenskapslitteratur har berört frågor om funktionsnedsättningar och finner att det mesta rör elektronisk tillgänglighet. I denna studie granskar vi i huvudsak tillgänglighet i det fysiska rummet.

Sofia Andersson och Elsa Eriksson (2022) har skrivit en kandidatuppsats om svenska folkbiblioteksplaner och hur de tar upp hur målgruppen med funktionsnedsättning ska prioriteras på bästa sätt. Andersson och Eriksson är intresserade av benämning av målgruppen i fråga, något även vi ämnar granska i denna uppsats. Biblioteksplaners formuleringar om anpassningar för funktionsnedsatta granskar även Carolina Karlsson (2022) i sin uppsats. Karlsson kommer fram till mycket fokus ligger på att nå ut med litteratur snarare än information. Biblioteksplaner är något vi inte vill titta närmare på, utan fokuserar på bibliotekariers personliga uppfattningar.

Bibliotekslagen är vad all biblioteksverksamhet måste utgå ifrån när de skriver biblioteksplaner, köper in litteratur och utformar aktiviteter. Samma prioritering finns internationellt. Enligt IFLA-UNESCO Public Library Manifesto från 2022 är biblioteken en plats för lärande, informationssökande och det är deras ansvar att anpassa så alla kan få tillgång till information och därmed kunna delta mer aktivt i samhället. Det är bibliotekets skyldighet att utföra detta i rollen som “core of the social fabric” (IFLA-UNESCO 2022, s.1–2). År 2019 trädde EU:s tillgänglighetsdirektiv i kraft med krav på tillgänglighet för vissa produkter och tjänster (Mfd 2020). Lagstiftning om tillgänglighet ska vara ett skydd på flera områden och lyfta människors lika värde och tillgång till jämlika rättigheter och möjligheter. Krav på detta finns alltså på politisk nivå. Genom att se alla individer och hjälpa dem känna sig välkomna i biblioteket arbetar biblioteken därmed med en verksamhet som är viktig för hela samhället, både nationellt och internationellt.

Arkitekten Elisabet Svensson (2021) påtalar att planering av anpassningar bör ske redan i byggandet av en lokal. Likvärdiga villkor för att använda en lokal kan påverka ens sociala liv och individens självuppfattning (Svensson 2021, s.11). Vidare hänvisar Svensson till Plan- och bygglagen (2010:900), där det skrivs fram att det finns krav på att byggnadsverks utformning måste “vara tillgänglig och användbar för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga” (Plan- och bygglag, se Svensson 2021, s. 12). Här lyfts även vikten av bra ventilation för att minska risken för personer med allergier och doftöverkänslighet som en viktig fråga i anpassning av lokaler (a.a, s.28). Fortsatt framkommer vikten av att se till att dörrar inte är allt för tunga eller att dessa ska kunna öppnas automatisk/ via elektrisk dörröppnare, fritt utrymme under bord för att en rullstol ska kunna komma in, ledstänger och ramper och att ta i akt hur (låne-)diskar är utformade, belysning anpassad för lokalen och placering av skyltar så att alla når att läsa dem (a.a, s. 35). Ett kapitel i Svenssons bok berör åldrande och hur det vanligtvis påverkar funktionen hos en person, i form av nedsatt syn och/eller hörsel, svårigheter att gå eller försämrat minne (a.a, s. 42). Svenssons bok utgår inte från bibliotek specifikt, utan allmänna lokaler samt privata bostäder. Alltså ingår bibliotek i detta sammanhang, och uttalas även på s.343 där Svensson definierar begrepp.

Anpassningar kan även behövas i de möten som sker på biblioteken. Det är viktigt att bibliotekarien ser till individen hen har framför sig för att kunna bemöta dennes behov på bästa sätt. Bibliotekarien Lynn Alpberg (2018) var projektledare för *Vid sidan av Äppelhyllan* och utförde i samband med projektet en studie som bland annat listar en del tankar om olika aspekter på tillgänglighet, däribland bemötande och psykosocial miljö. Bemötande ska få individen att känna sig respekterad, välkommen och kommunikation kan ske mellan parterna på ett sätt som besökaren känner sig bekväm med. Även den psykosociala miljön förklaras handla om att besökaren ska känna sig sedd, välkommen och få uppleva att biblioteket är en plats för hen (Alpberg 2018, s.23).

Tillgänglighet på hemsidor är något som Funka arbetar med och forskar inom. De anser att det finns allt för lite forskat om att utveckla produkter och tjänster som fungerar för alla. Pågående forskning sker bland annat i samarbete med Hörselskadades Riksförbund för att fler ska texta sina digitala möten, videor och öka möjligheter till automattextning för att den som inte hör ska kunna läsa vad som har sagts under ett konferensmöte. Funka har även startat

utbildningar för funktionsnedsatta till att bli experter på webbtillgänglighet, så målgruppen själva blir en viktig del av att lyfta vad som behövs men också kan vidareutbilda företag och andra till att bli mer användarvänliga online (Funka, u.å). Funka ombads göra en analys av tillgängligheten på Stockholms stadsbiblioteks webbsida och utifrån denna har det skapat en åtgärdsplan för att öka tillgängligheten på bibliotekets hemsida (Funka, u.å). Funka har fått frågan om hur många som uppskattas ha en funktionsnedsättning i Sverige, men har svårt att besvara det då sådan data inte får registreras, på grund av att det berör personlig integritet. De påpekar även att vissa funktionsnedsättningar påverkar endast vissa delar av livet och att vissa diagnoser är svåra att bekräfta. Funka hänvisar till SCB (Statistiska centralbyrån) som hävdar att 36% av Sveriges befolkning har en funktionsnedsättning. Till denna siffra räknas sådant som påverkar funktionen i kroppen. Allt från hög ålder och sjukdomar som kan tillkomma i och med det, rörelseförmåga, läs och skrivkompetens, begränsningar i syn, tal och hörsel, intellektuella funktionsnedsättningar, neuropsykiatrisk och psykisk ohälsa, samt astma, allergier och överkänslighet tas med i denna beräkning (Funka, u.å). Ser vi så vitt på begreppet funktionsnedsättning är det inte märkligt om bibliotekarier kan ha svårt att anpassa sin termanvändning och sin dagliga verksamhet.

Utöver tillgänglighetsfrågor ämnar denna studie granska vilka begrepp som folkbibliotekarierna vi har intervjuat använder. Detta för att även språkanvändning kan spela roll i vem som anses falla in under ett begrepp och därmed räknas med när det ska avgöras vilka anpassningar som lokal, material, digitala medier eller aktiviteter behöver för att alla ska kunna få del av biblioteket. Socialstyrelsens termbank skiljer på termerna funktionshinder (“nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga”) och funktionsnedsättning (“begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen”). Dessa begrepp rekommenderas att användas medan ordet handikapp är struket (Socialstyrelsens termbank, u.å). Ordet funktionsnedsättning används som huvudbenämning i denna studie, delvis då det är termen som bibliotekslagen (SFS 2013:801, §4) och diskrimineringslagen (2008:567 §1) använder för att definiera gruppen, samt att Socialstyrelsen presenterar det som föredragen term (Socialstyrelsen Termbank, u.å).

1.2 Problemformulering / diskussion

Tidigare forskning visar att biblioteksverksamhet har vissa svårigheter med verksamhet riktad mot funktionsnedsatta. Förutom de som har nämnts under Bakgrund har vi haft svårt att finna vetenskapliga studier som ger ett perspektiv på frågor om funktionsnedsättning och bibliotekariers upplevelser av att arbeta med denna grupp. Studier finnas begränsat både i nationell och internationell form. Främst upplever vi att studier på högre nivå som masteruppsatser och från utbildade forskare saknas.

Våra frågor är relevanta då personer med funktionsnedsättning är en prioriterad målgrupp och en aktuell fråga i samhället i stort. Ämnena är viktiga för oss att undersöka då vi upplever en viss brist på forskning gällande dessa frågor och anser att det är en målgrupp som bör lyftas fram mer. Vi ser även till vikten av det som Gloria Leckie, Lisa Given och John Buschman lyfter, hur viktigt det är för demokratin att alla får likvärdig tillgång till biblioteket. (2013, s.132). Problemen som vi har valt att undersöka är hur tillgänglighet är beroende av vem som

efterfrågar anpassning, liksom begrepp har olika betydelse beroende på vem som tolkar dem. Anpassningar samt bemötande i biblioteksmiljö begränsas av okunskap. Rent historiskt och i nutid är personer med funktionsnedsättning i delar av världen en grupp som har stått eller står lägre i rang gentemot andra grupper. Ett exempel är hur Sverige fram till 1960-talet hade läkare som rådde föräldrar att lämna sina funktionsnedsatta barn på anstalt, för "Barn med handikapp var ju idioter och idioter hade det bäst på institution" (Axelsson 2009). Därmed skedde en diskriminering som samhället tycktes stå bakom. En personlig relation till detta är att en av oss (Sandra) har upplevt sig stå i lägre rang då anpassningar väldigt sällan finns för dövblinda och därmed tillkommer känslan av att vara en del av en målgrupp som inte prioriteras. Baserat på denna statusskillnad utgår vi från kritisk maktteori för att få en uppfattning om hur relationen mellan användare och bibliotekarie upplevs av bibliotekarier i dagens Sverige.

I en bok skriven av Elisabeth Eliasson Roos, litteraturvetare som även har en magister i specialpedagogik, framhåller hon att "Likabehandling betyder inte att alla ska behandlas lika, men däremot att alla ska ha rätt till lika villkor. För att skapa lika villkor krävs det ibland att du behandlar människor olika." (Eliasson Roos 2010, s.7). Förmågan att bemöta biblioteksanvändare på individnivå behöver därmed bli en prioritering för hela bibliotekarieverksamheten.

Tidigare studier inom Bibliotek- och Informationsvetenskap rörande funktionsnedsättningar har skett på olika sätt. Forskaren JJ. Pionkes har utfört en studie, som kommer att tas upp i Tidigare forskning, som behandlar folkbibliotekens bemötande mot användare med funktionsnedsättning. Pionkes metod gick ut på att skicka enkäter över social media och email till biblioteksanställda. Svaren handlade i huvudsak om en upplevd obekvämheter med att arbeta med funktionsnedsatta användare. En nackdel med Pionkes metod är att det är enkäter som får begränsade svar från informanterna, även om det bestod till viss del av kvalitativa svar. Fördelen med enkäter är att informanterna får tid att tänka över sina svar. Vår metod, som kommer beskrivas mer utförligt i metodkapitlet, består av en kvalitativ metod där vi har utfört semistrukturerade intervjuer. Vi ser semistrukturerade intervjuer som det bästa alternativet i vår studie då informanterna får en stor frihet att formulera sina egna tankar och åsikter utan att känna sig begränsade av de svarsalternativ som en enkät, enligt vår uppfattning, består av.

Forskning som har gjorts har behandlat funktionsnedsattas upplevelser av biblioteken (Schomberg & Hollich), funktionsnedsatta bibliotekariers situation på sin arbetsplats (Brown & Shiedlower), litterära skrifter inom BoI rörande frågor om funktionsnedsatta (Hill) och biblioteksplaners begreppsanvändning och formulering kring tillgänglig verksamhet (Andersson & Eriksson, Karlsson). Vi vill fylla den av oss upplevda bristen på studier på bibliotekariers upplevelser av att arbeta för målgruppen funktionsnedsatta, oberoende av om de själva har en nedsättning eller inte och relationen mellan dem och användarna utifrån ett maktperspektiv. Vi hoppas att det kan resultera i att fler studier görs på högre nivå.

I läsandet om kritisk teori upptäckte vi maktteorin och tyckte att den var en intressant gren av den kritiska teorin. Foucaults maktteori är vald för att vi har sett hur strukturer i samhället

verkar se ner på funktionsnedsatta individer och grupper, vilket Foucault skapar en bild av i form av en pyramid. Makt är särskilt problematisk då det kan röra både språkanvändning, ekonomisk status och andra sociala strukturer. Genom att belysa makt och status som de upplevs av våra informanter vill vi få en uppfattning om hur dagsläget ser ut i denna form av relation, bibliotekspersonal och användare.

Återigen, de problem som vi har valt att undersöka är hur begrepp har olika betydelse beroende på vem som tolkar dem, och hur anpassningar samt bemötande i biblioteksmiljö begränsas av okunskap. Då den prioriterade målgruppen anses vara osynlig och bör uppmärksammas mer i forskning blir denna studie en högaktuell fråga för yrkesbibliotekarier inom all typ av verksamhet att vara uppmärksam på. I denna studie är fokus på folkbibliotek och folkbibliotekarier, men det utesluter inte att annan typ av verksamhet kan ha nytta av det som framkommer här. Exempelvis högskole- och universitetsbibliotek och skolbibliotek kan ha stor nytta att se över vilka hjälpmedel som finns och ska finnas för att ge alla lika villkor till bildning, vilka begrepp som används och dess aktualitet.

1.3 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att undersöka hur folkbibliotekarier tolkar funktionsnedsättning och arbetar med personer inom denna målgrupp och med tillgänglighet. Detta genom att bibliotekarierna själva får beskriva hur de jobbar och vad biblioteksanvändare har efterfrågat för att känna sig mer bekväma i biblioteksrummet. Vi ämnar även att granska vilka uppfattningar bibliotekarierna har rörande begreppet funktionsnedsättning. Sist är syftet att problematisera utifrån kritisk teori med inriktning makt. Genom att fokusera på fysiska anpassningar samt språk och termanvändning i en miljö som är tänkt att vara till för alla vill vi belysa problemet att *alla* är en term som utgår från vad en viss individ, medvetet eller omedvetet, ser att innefatta.

De frågeställningar som vägleder vår studie är:

- *Hur förstår folkbibliotekarier bibliotekslagens formulering om personer med funktionsnedsättning?
- *Hur arbetar folkbibliotekarier för att inkludera målgruppen?
- * På vilka sätt kan man förstå folkbibliotekariens synsätt och praktik gällande målgruppen med funktionsnedsättning utifrån kritisk maktteori?

1.4 Bidrag

Genom denna studie belyser vi problemet med en prioriterad grupp som vi upplever ofta hänvisas till marginalerna. Vi vill med studien och våra personliga situationer som funktionsnedsatta hjälpa till att vidareutveckla ämnet Bibliotek- och Informationsvetenskap och dess arbete och forskning rörande synen på funktionsnedsatta biblioteksanvändare. Bidrag görs även med ett maktperspektiv på en prioriterad grupp.

1.5 Avgränsningar och särskild hänsyn

Bibliotekslagen lyfter flera olika prioriterade grupper: Nationella minoriteter (judar, samer, tornedalingar, sverigefinnar och romer) och nationella minoritetsspråk (jiddisch, samiska, meänkieli, finska och romani chib), personer med andra språk än svenska som modersmål, personer med funktionsnedsättning samt barn och unga (Bibliotekslag 2013:801). I denna studie gör vi en avgränsning genom att endast fokusera på personer med funktionsnedsättning. Vi är medvetna om att en individ kan höra till flera av dessa prioriterade grupper samtidigt, men har gjort valet att fokusera på funktionsnedsättningar. När hänvisningar görs till "målgruppen" är det enbart denna grupp som avses.

Studien fokuserar på folkbibliotek, och därmed sker en avgränsning av vilken typ av verksamhet som granskas. Vi uppmuntrar till vidare studier på grundskolebibliotek, högskole- och universitetsbibliotek samt diverse special- och myndighetsbibliotek för att få djupare förståelse för denna studies huvudfråga.

Vi skickade ut förfrågningar till folkbibliotekarier och vi hade inte tänkt oss personer som arbetar med en specifik inriktning. Vi fick dock svar endast från personal som hade funktionsnedsatta som huvudsaklig målgrupp i arbetsfördelningen på biblioteken.

1.6 Genomförande och Disposition

Studien utgörs av semistrukturerade intervjuer som har transkriberats för att ligga till grund för granskande och upphämtande av citat och möjlighet att hitta gemensamma tankar hos respondenterna. Intervjuerna har transkriberats och ska analyseras enligt begreppshistorisk metod. Insamlingsmetoden har fördelen att det ger öppna svar på frågorna, men innebär också mycket arbete med transkribering och sökande efter gemensamma komponenter i de olika intervjuerna. Detta jämfört med enkäter, som ger en begränsad form av svar men är enklare att överskådligt granska och få fram data snabbt. Analysmetoden begreppshistoria har nackdelen att det begränsas vad som kan analyseras. Exempelvis är fysiska anpassningar, som på bibliotek för målgruppen med funktionsnedsättning, inte något som enkelt faller in under metoden, då den fokuserar på begrepp. Å andra sidan är just föränderligheten av vad begrepp anses betyda och hur de förändras något vi ser stort värde i att analysera, då vi ämnar undersöka bland annat termanvändning bland folkbibliotekarier. Detta metodval förklaras mer under kapitel 4, Metod. Utifrån kritisk teori och maktförhållanden sett till denna teori ska det empiriska materialet granskas under kapitel 6, Analys.

I uppsatsen har än så länge redovisats:

Under kapitel 1: Inledning, med en förklaring på våra personliga relationer till ämnet i fråga, samt hur bibliotekslagen kräver att gruppen bestående av personer med funktionsnedsättningar prioriteras. Genom nyhetsartiklar från 2009–2022 visas aktualiteten i ämnesfrågorna från ett samhälleligt perspektiv, där debatt om begrepp och vad de har betytt har format hur människor har sett på funktionsnedsättningar av alla dess slag.

Bakgrund, där vi gav exempel på vad som redan har gjorts inom BoI och hur vi vill bidra med denna studie. EU och IFLA-UNESCO lyftes för att förtydliga att detta berör Sverige men även världen i stort.

Under Problemformulering/ diskussion, har vi i korthet granskat vad som har studerats tidigare, varför vi har valt Foucaults maktteori och vilka problem vi ser i avsaknaden av studier på ämnet funktionsnedsatta biblioteksanvändare inom forskningsfältet BoI.

Syfte och frågeställning redovisades under kapitel 1.3.

Avgränsningar har behövts genomföras genom att begränsa vilken typ av biblioteksverksamhet som har utforskats, val av gruppen personer med funktionsnedsättning över andra lagstadgade prioriterade grupper, och uppmärksammandet av hur de fyra informanterna redan arbetar med verksamhet riktad mot den utvalda, prioriterade målgruppen. Slutligen under detta kapitel finns en begreppsdefinition.

Tidigare forskning kommer att skildras i kapitel två. Där inkluderas studier av JJ Pionke (2020) och Annie Belanger (2022) om bemötande och tillgängligheten i att besöka biblioteket utifrån bemötande av personal och det fysiska rummet, och studier av Anna Vogel (2020) och Eva Thorselius (2020) rörande begrepps användning. Gloria Leckie, Lisa Given och John Buschman (2013) tas upp i slutet.

I kapitel tre förklaras den teori som används i analyskapitlet. Kritisk teori och makt baserat på Leckie, Given och Buschman (2013). Creswell och Poth (2018) beskriver kritisk teori samt Richard Lynch (2011) som förklarar Foucaults maktteori. Kapitel fyra presenterar analysmetoden samt insamlingsmetod. Senare i kapitel fem presenteras resultatet av det empiriska materialet som har samlats in genom därför utvald insamlingsmetod. En uppdelning har skett utifrån forskningsfrågorna för att lyfta de olika temana åtskilt från varandra för att skapa en tydlighet i resultatet. I kapitel sex analyserar vi resultatet utifrån kvalitativ innehållsanalys och begreppshistoria för att sen diskutera resultatet samt analysen i kapitel sju där slutsatserna presenteras.

1.7 Begreppsdefinitioner

Under följande avsnitt presenteras de begrepp som är huvudfokus i vår studie för att förtydliga vad vi menar vid användandet av dessa begrepp. Där källor redovisas vill vi härmed förtydliga att vi delar deras uppfattning av ordet i fråga.

1.7.1 Funktionsnedsättning

Innebär en nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga (Socialstyrelsens termbank, u.å) .

1.7.2 Funktionsvariation eller funkis

Användas synonymt med funktionsnedsättning i varierad grad av våra informanter.

1.7.3 Funktionshinder

Innebär en brist på tillgänglighet i samhället där den funktionshindrade har svårigheter att delta i olika samhällsprocesser (Socialstyrelsens termbank, u.å).

1.7.4 Tillgänglighet

Tillgänglighet på bibliotek innebär att biblioteksanvändaren med funktionsnedsättning kan ta sig till biblioteket, hitta det hen vill och komma åt det. Behövs det hjälp kan biblioteksanvändaren få hjälp av tekniska lösningar eller bibliotekarien. Om biblioteksanvändaren inte kan ta sig till biblioteket kommer biblioteket fysiskt dit personen är (Alpberg 2018, s.23).

1.7.5 Bemötande

Bibliotekarien ska bemöta biblioteksanvändaren (med eller utan funktionsnedsättning) med respekt och få personen att känna sig välkommen till biblioteket. Detta görs bäst om bibliotekarien eller biblioteket kan kommunicera med användaren på det sätt hen känner sig bekväm med (Alpberg 2018, s.23).

2. Tidigare forskning inom Bibliotek- & Informationsvetenskap

2.1 Introduktion

I följande kapitel presenteras tidigare utförd forskning gällande funktionsnedsatta användare i biblioteks-sammanhang. Nedanstående presentationer är uppdelade i tre teman: vad tillgänglighet innebär för bibliotekarierna, hur de arbetar i möten samt tankar om svensk språkbenämning kring målgruppen med funktionsnedsättning och funktionsnedsattas plats i samhälle och hur maktförhållanden har sett ut.

2. 1.1 Bemötande och tillgänglighet

Enligt en vetenskaplig artikel skriven av universitetsprofessor Heather Hill år 2013 så har biblioteken ofta legat före samhället i stort när det kommer till tillgänglighet, främst i materiell form (Hill 2013, s.137). Hill har studerat hur litteratur i ämnet Bibliotek- & Informationsvetenskap tar upp funktionsnedsättning. Hon påtalar att tidigare studier visar att bibliotekspersonal generellt strävar efter att inkludera personer med funktionsnedsättningar i verksamheten, men samtidigt finns en rädsla att bli "överväldigad av allt som kan begäras (overwhelming demand)" (Hill, s.138) och därför väljer vissa bibliotek att inte tydligt presentera vad de har för tjänster för tillgänglighet. Hill uppmärksammar även att yngre och främst kvinnliga bibliotekarier och de som har tidigare erfarenheter av relationer till funktionsnedsatta var mer förberedda för möten med denna målgrupp än sina kollegor (a.a). Vad Hill kommer fram till i sin studie är att det största området som det studerade materialet tar upp är elektronisk tillgänglighet. Det kan vara för att det är enklare att testa en digital miljö än en fysisk, menar Hill. Tjänster och möten med besökare med funktionsnedsättning tas upp i betydligt färre artiklar (12% jämfört med 25%) och övrigt verkar fokusera på material snarare än bemötande (Hill, s.139). Hill observerar att det mesta som har skrivits inom det

decennium som hon har granskat handlar om fysiska och främst digitala synsätt över det sociala eller attitydmässiga associerat till funktionsnedsättningar (Hill, s.141).

Folkbibliotekariers attityder gentemot personer med funktionsnedsättning och tillgänglighet utforskas i en studie av JJ Pionke, en forskare inom funktionsnedsättningar och bibliotek, i en undersökning från 2020. Enkäten som skickades ut bestod av tolv frågor där nio var kvantitativa och tre var kvalitativa och resulterade i 219 svar (Pionke 2020, s.121). Studien visade på att det finns ett behov av utbildning för folkbibliotekarier för att bemöta dessa individer. Bland annat rekommenderar Pionke ett mer robust träningsprogram fokuserad på tillgänglighet och funktionsnedsättning, men även behovet av att utvärdera policys som gäller biblioteken, samt att anställa fler folkbibliotekarier som har en funktionsnedsättning (Pionke 2020, s.120). Detta för att göra det mer synligt och närvarande på biblioteken.

Pionke uppmärksammar hur spridda områden hans respondenter arbetar inom i biblioteksverksamheten. Det påvisas genom hur 19% har uppgett "annat" som arbetsområde och hur majoriteten av dessa arbetar mot barn och unga (Pionke 2020, s. 122). Oavsett huvudsaklig sysselsättning i verksamheten kunde ett gemensamt svar återfinnas. Nämligen respondenternas sammanslagna reaktioner på vissa frågor utifrån hur bekväma de kände sig att utföra aktiviteter relaterade till funktionsnedsättning. Detta presenterar Pionke i ett diagram. Där visas hur flera känner sig mediokert bekväma kring att utveckla policys för att öka inkluderandet av målgruppen. En hög procent svarade att de känner sig väldigt obekväma med att behöva använda grundläggande teckenspråk för att kommunicera med användare. Många skulle gärna få kontinuerlig vidareutbildning om funktionsnedsättning och tillgänglighet (Pionke 2020, s.124). Trots viljan att vidareutbilda sig så sker de efterfrågade aktiviteterna bara en till två gånger per år eller väldigt sällan, och går därmed i linje med den osäkerhet respondenterna har kring dessa aktiviteter (Pionke 2020, s.123).

Även brist på anpassningar i det fysiska rummet lyfts av Pionke. Det förklaras hur biblioteks hemsidor hänvisar till att fråga vid lånedisken efter assistans, men inte vilken typ av assistans som finns att tillgå. Därmed avstår biblioteksanvändare från att be om hjälp, då det inte vet vad de kan fråga efter. Även kartor över biblioteket blir en bristande resurs när flera av dem saknar markeringar för var dörrar finns, vilket skapar en stor förvirring hos besökare (Pionke 2020, s. 127).

Pionke har även gjort en annan studie där det framkom att tillfrågade bibliotekariestudenter upplever en brist på utbildning inom tillgänglighet och bemötande mot funktionsnedsatta. En undersökning med både kvantitativa och kvalitativa frågor användes med hjälp av snöbollseffekten som insamlingsmetod. Resultatet av Pionkes studie blev att examinerade bibliotekariestudenter känner sig generellt oförberedda för att jobba med funktionsnedsatta eller anordna aktiviteter relaterat till tillgänglighet. Pionke menar att skolorna bör införa tillgänglighet och utbildning i frågor om funktionsnedsättning i sina läroplaner (Pionke 2020, s.253). Studenterna uppger att de gärna skulle vilja ha mer praktisk utbildning om ämnen relaterat till tillgänglighet och funktionsnedsättning, samt att de är medvetna om en brist på mångfaldig och inkluderande diskussion i deras utbildningar (Pionke 2020, s.253). I resultatdelen i Pionkes studie visade det sig att enbart 7% kände sig väl förberedda med att

bemöta funktionsnedsatta. Det visar på att bibliotekarieutbildningen har en brist på att införa praktiska moment angående att jobba med funktionsnedsatta (Pionke 2020, s.258). 39% av respondenterna kände sig lite förberedda kring att bemöta funktionsnedsatta samt 20% som inte alls kände sig förberedda (Pionke 2020, s.259).

Annie Bélanger, en dekanus på GVS universitet, har tillsammans med en tidigare kollega utformat en modell (PACT) för hur personer som arbetar med service ska tänka i bemötandet med mottagaren. PACT står för:

P- PAY calm, individual attention to the other person.

A- ASK “How may I help you?” in an effort to find suitable ways to understand and meet each person’s learning or service needs; usually, a person is glad to let you know; before ending your interaction, ask, “Does that help with your need?”

C- COMMUNICATE directly, clearly, precisely, and patiently, without interrupting, to ensure shared understanding.

T- TREAT the other person with respect, as a unique individual, with attention to his dignity, independence, sense of integration and equality, and self-sufficiency.”

(Library Accessibility Services - University of Waterloo Library, 2017)

(Bélanger 2022, s. 287).

Utifrån denna modell får bibliotekspersonal och andra inom serviceyrken en guidning till att bemöta alla typer av människor, med eller utan funktionsnedsättning.

Vidare påtalar Bélanger skillnaden mellan jämlikhet (equality) och rättvisa (equity). Jämlik tillgång till biblioteket kan, i exemplet som författaren själv lyfter, ta form av en ramp på baksidan av byggnaden för att tillgängliggöra biblioteket för även för de som har svårt att använda trappor. Rättvis tillgång skulle istället innebära att rampen finns vid huvudentrén, där alla kan ta sig in och ingen upplever att funktionsnedsatta eller föräldrar med barnvagn göms undan på baksidan (Bélanger 2022, s.288). Detta i linje med PACT-modellen, att bemöta alla utifrån deras förutsättningar.

Vikten av att från början planera in anpassningar för tillgänglighet framkommer också hos Bélanger. Det ska inte vara något som ska återgäldas i efterhand menar författaren (Bélanger 2022, s. 285). Genom att utnämna en koordinator som övervakar arbetet med tillgänglighet och aktivt granska lokaler och hemsidor för att se att de uppnår önskad standard kan biblioteket bli en mer inkluderande plats. Detta baserar Bélanger på en guide utförd av National Endowment for the Arts, som Bélanger anser kan användas även av biblioteken då de är kulturella centrum i många samhällen (a.a.).

Studierna ovan påtalar vikten av tillgänglighet genom ett aktivt arbete med bemötande och kommunikation till samtliga biblioteksanvändare. Båda studierna uppvisar vikten av inkludering. Men studierna påtalar också om att det finns arbete kvar att göra. Gloria Leckie, Lisa Given och John Buschman, som alla tre är forskare, uttrycker att allmänna institut, så som skolor och bibliotek, spelar en viktig roll i demokratin och förståelsen av den, men att de har ännu inte nått fram till personer och grupper som har sämre förutsättningar (2013, s. 132).

Sämre förutsättningar kan bero på dålig ekonomi, lägre utbildningsnivå eller brist på tillgänglig information.

2.1.2.Språkbruk

Det finns endast lite forskning inom BoI som studerar användandet av begrepp angående den prioriterade gruppen funktionsnedsatta. Bland annat har Anna Vogel, en forskare inom språk som fokuserar på underordnade grupper ställning mot överordnade grupper, utfört en kvantitativ studie om termanvändning rörande orden handikapp och funktionsnedsättning för att granska språkets utveckling kring användandet av dessa termer. Fokuset på dessa ord ska i huvudsak vara grundad på bristande studier av diskriminerande språkbruk (Vogel 2020, s. 88). Det framkommer att Vogel har studerat tidigare forskning om förändringar gällande diskriminerande termanvändning och hur andra forskare ((bland andra hänvisas det till Valesco, Vázquez & Ibáñez, (2009), och Teso & Crolley (2013)) har studerat sexism i det spanska språket och där kunnat se förändringar. Dessa forskare lyfter enligt Vogel hur försök har gjorts att eliminera sexism men att policys kring detta både har utförts och uppföljts dåligt. Något som uttrycks av Vogel gälla analyser av språkförändring även i stort (Vogel 2020, s-88-89). Genom detta får antas att Vogel vill belysa behovet av att språkforskning kring diskriminerande ord och uttrycks förändring, samt behovet av uppföljande av dessa studier, för att kunna motarbeta bruket av de diskriminerande orden.

Vogel har i sin studie räknat antal ord och inte utvärderat betydelsen av dessa ord. I studien framkommer det att användandet av ordet handikapp i texter minskade från år 2007 till 2016, där ordet funktionsnedsättning istället ökade i användning. Vogel menar att detta indikerar att funktionsnedsättning ersätter handikapp som term, även om undersökningen ej visar på huruvida funktionshinder också ska ersättas av funktionsnedsättning (Vogel 2020, s. 94). Vogel nämner utifrån en intervju med Von Axelson, anställd av Myndigheten för delaktighet, att begreppet funktionshinder också var under betänkande för att ersättas (likt begreppet handikapp) när de arbetade kring språk-policyn år 2007. (Vogel 2020, s.89). Vi märker att denna studies term-användning står i kontrast mot Socialstyrelsens termbank, som nämner både funktionshinder och funktionsnedsättning som användbara begrepp med olika betydelser (Socialstyrelsens termbank, u.å).

Det framkommer nya termer i samma studie av Vogel, bland andra; funktionsförmåga, funktionsvariation, funktionstillstånd, funktionsnivå och funkisrörelsen. Även smeknamnet "funkis" dyker upp (Vogel 2020, s.95).

I en studie utförd av Eva Thorselius (2020) är författaren tydlig med att formulera hur språket är viktigt för hur idéer konstrueras, förstärks och skapar fördomar i samhället. Hur språket skapar en norm av en grupp och alla utanför denna grupp blir marginaliserade och diskriminerade. Exemplet lyfts att om en person eller grupp alltid definieras utifrån en funktionsnedsättning så ökar risken att det ses som en hel identitet och individens personlighet glöms bort. Därmed menar författaren att hennes studie behövs, för att granska de fack som en uppfattning om ett ords betydelse kan skapa (a.a, s.2). I inledningen förtydligas också att en benämningspraktik som alla inom gruppen tycker om kan vara svår att finna. Därav ska studien visa vilken kategorisering som språkmässigt anses vara viktig av olika

intresseorganisationer. Även maktbalansen mellan privilegierade grupper och de som diskrimineras (personer med funktionsnedsättning i Thorselius fall), synliggörs genom språkanvändningen och analys av detta (a.a, s. 4). Det förklaras finnas två sätt att konstruera hur begrepp om gruppen ska se ut. First-person och identity-first. Skillnaden ska på svenska vara att ställa “person med funktionsnedsättning” mot “en funktionsnedsatt person”. Person-first vill att individen ska sättas före sin funktionsnedsättning för att fokus ska ligga just på personen och inte dennes nedsatta funktion (Thorselius 2020, s.9). I denna kvantitativa studie som Thorselius genomförde år 2013 för att beräkna förekomsten av benämningar kring personer med en funktionsnedsättning blev resultatet att begreppet funktionsnedsättning förekommer 133 gånger i det insamlade materialet, vilket bestod av texter som hämtats från hemsidor som tillhörde aktivist-och intresseorganisationer eller grupper kopplade till funktionsnedsättning, funktionsvariation och så vidare (Thorselius 2020, s.13). Därmed är begreppet funktionsnedsättning den mest frekventa benämningsspraktiken för funktionsnedsättning inom dessa organisationer. Funktionshinder som benämning används bara 21 gånger. Funktionsvariation benämns 10 gånger och slutligen termen handikapp som benämns 2 gånger (Thorselius 2020, s.18–19). Dessa är träffar från sex stycken texter som totalt innehåller 57 243 ord.

Resultatet dessa båda studier uppvisar är därmed att funktionsnedsättning benämns i oftare jämfört med andra begrepp inom svenska organisationer som rör olika grupper med diverse funktionsnedsättningar. Studierna visar också hur andra termer har ersatts av nya termer i svenskt språkbruk.

2.1.3 Historiska och nutida uppfattningar om funktionsnedsatta och deras plats i samhället Schomberg och Hollich (2019) säger att biblioteken har varit dåliga på att undersöka de funktionsnedsatta besökarnas erfarenheter av biblioteket (Schomberg & Hollich 2019, s.415). Dessa två har själva funktionsnedsättningar och studerar hur funktionsnedsatta, både användare och anställda, upplever biblioteket (a.a). Schomberg och Hollich tar upp hur personer med funktionsnedsättning i och med industrialiseringen gick från att kunna vara till hjälp i familjen till att chefer avskedade anställda då världsbilden var att de med funktionsnedsättning inte kunde vara produktiva arbetare (Rose 2017, se Schomberg & Hollich 2019, s. 416). I modern tid har kroniska tillstånd övergått från dödliga till något en person kan leva med, och författarna frågar sig när diagnoser som högt blodtryck och hörselsvårigheter övergår till att ses som funktionsnedsättningar. Tidigare har det varit tydligt och idag mer flytande, menar de (Schomberg & Hollich, s.416). Studien påvisar olika modeller och uppfattningar om funktionsnedsatta som har uppkommit sedan nittonhundratalet och att många lever kvar. Exempel är den moraliska modellen (moral model) som såg funktionsnedsatta som sämre än andra och några att tycka synd om, den medicinska modellen som ibland hänvisar mer till nedsättningen än personen och den sociala modellen (social model) som utformades av funktionsnedsatta aktivister för att protestera mot de tidigare modellerna och ville se funktionsnedsättning som ett neutralt ord och inte något som behöver botas. För det var vad rehabiliteringsmodellen anser, att funktionsnedsättningar är ett problem och att den funktionsnedsatta behöver lära sig att anpassa sig och inte begära anpassningar eller andra åtgärder. Schomberg och Hollich nämner här även att policy-skapare i samma

veva ansåg att funktionsnedsatta mörkhyade män samt kvinnor inte var värda rätten till rehabilitering och liv utanför institution (Schomberg & Hollich, s. 416–417).

3. Teori

3.1 Introduktion

Här presenteras hur vi har förstått den utvalda teorin (kritisk teori) utifrån vetenskaplig litteratur med källhänvisningar. Vi stödjer oss bland annat på litteratur skriven av Gloria Leckie, Lisa Given och John Buschman, forskare inom biblioteks- och informationsvetenskap. Vi utgår även från litteratur skriven av John Creswell samt Cheryl Poth som studerar forskningsmetodologi, hur kvalitativ forskning används inom BoI. Främst ligger fokus på kritisk teori utifrån makt och maktrelationer. Litteratur specifikt om makt tas upp av Richard Lynch, forskare inom filosofi, som hänvisar till Foucaults teori om makt. Foucault återfinns även i Leckie, Given och Buschmans antologi, där Michael Olsson presenterar Foucaults maktteori.

3.2 Kritisk teori

Kritisk teori grundas i att ifrågasätta påståenden och kategorier. Den utgår från att sätta människor i sammanhang med sin samtid, kulturellt och socialt. Teorin förklaras av Leckie, Given och Buschman (2013) som att det aldrig går att hävda neutralitet i sin kritik eller stå över sociala strukturer (s. vii). Kritiska teorier handlar om att ge människor möjligheter att överskrida de begränsningar som finns i de "fack" som människor kategoriseras inom, exempelvis ras, klass och kön (John W. Creswell & Cheryl N. Poth 2018, s.29). I denna studie fokuserar vi på kategorin funktionsnedsättningar. Just kritisk teori innebär att belysa ojämlikhet samt stärka människor. Detta genom att individen inser sin egen makttroll och engagerar sig i dialoger med andra grupper (vilket i detta fall representeras av folkbibliotekarierna samt vi två som har utfört studien) (Creswell och Poth, 2018, s.34). Makt ska även ses som något som personer som ställer frågor och utför studier innehar över sina informanter och det empiriska materialet (a.a, s.29), vilket vi som har utfört studien är medvetna om. Vi kan ha påverkat svaren med vår närvaro och faktumet att vi själva har diverse funktionsnedsättningar kan ha påverkat vår tolkning av det insamlade materialet. Vi ser inte detta som ett problem utan snarare en tillgång, att vi har personliga vinklar att applicera på materialet.

Enligt Olsson är Foucault en relativt okänd karaktär inom BoI, trots att han har hänvisats till i studier sedan 1990-talen. Olsson spekulerar i om det beror på att fältet mest fokuserar på litteratur från USA och England, istället för Foucaults Frankrike (Olsson, s.63).

Foucault har beskrivit en maktform som heter suverän makt som innebär en pyramid (själva maktstrukturen) där maktinnehavaren, exempelvis en monark, är på toppen av pyramiden. I pyramidens mitt är det personer som verkställer maktinnehavarens order, det vill säga exempelvis kungens ministrar. Slutligen hör folket, som ses som förtryckta, till botten av pyramiden som ska lyda maktinnehavarens order som personer från pyramidens mitt utför (Lynch 2011, s.13). Enligt Lynch menar Foucault att makt kan uppstå i alla olika sorters

relationer och kan byggas upp från botten av pyramiden (a.a). Utifrån denna modell kommer vi i denna studie att granska maktstrukturer och status, hur bibliotekarierna vi har intervjuat upplever sig stå i hierarkin jämfört med biblioteksbesökare med funktionsnedsättning. Vi ska även se hur bibliotekspersonalen uppfattar att de står i förhållande till ledning, ekonomi, kommunala strukturer och andra aktörer.

Vi kommer i kapitel 6 att beskriva mer ingående hur vi kommer tillämpa de teoretiska perspektiven för att utföra analysen.

4. Metod

4.1 Introduktion

Nedan förtydligas hur studien har genomförts med semistrukturerade intervjuer och vad denna intervjuform skapar för förutsättningar och begränsningar. Därefter presenteras hur kommuner har valts ut för att söka informanter inom. Vidare förklaras hur datainsamlingen gick till mer utförligt. En presentation av informanterna sker vid 4.3. Under 4.4 lyfts de valda analysmetoderna och 4.5 presenterar det etiska tillvägagångssätt som har tillämpats under studiens gång.

4.2 Insamlingsmetod

4.2.1 Metodval och empiriskt material

Semistrukturerade intervjuer användes som insamlingsmetod i denna studie och innebär att intervjupersonen har en stor frihet att utforma sina svar på sitt eget sätt utifrån forskarens intervjuguide (Bryman 2018, s.563). Kvalitativa intervjuer är också flexibla och följsamma efter intervjupersonens svar. Det behöver alltså inte vara strikt och nya frågor och följdfrågor kan dyka upp under intervjuerna (Bryman 2018, s.562). Kortfattat är intervjuer utifrån en kvalitativ metod det bästa för vår studie då vi vill försöka förstå den sociala verkligheten samt hur deltagarna i en miljö tolkar verkligheten (Bryman 2018, s.455). Därmed upplevs det som den bästa möjligheten för att just fånga respondenternas tankar och egna formuleringar i studiens forskningsfrågor om gruppen personer med funktionsnedsättning. En nackdel med semistrukturerade intervjuer kan vara att deltagarna inte får lika lång tid att tänka på sina svar eller känna sig uppvärmda kring frågorna som exempelvis enkäter skulle ge möjlighet till. Informanterna kan uppleva sig överrumplade och inte få tid att tänka igenom sina svar ordentligt vid semistrukturerade intervjuer.

Det har valts tre olika kommuner i Stockholms region att besöka för en intervju. Fyra bibliotekarier intervjuades, på grund av tidsbrist hann vi inte söka efter fler. Beslutet om ett kvalitativt upplägg gav det resultat vi hade hoppats på, informanterna kunde tänka högt och bre ut sina svar. Informanterna gav bra och fylliga svar vilket gav oss material för att fylla syftet med studien och besvara frågeställningarna. Samtliga intervjuer varade runt 45 minuter.

Varför dessa orter valdes istället för några andra slumpmässiga orter motiveras av ett bekvämlighetsurval. Bekvämlighetsurvalet baseras på tillgänglighet att komma i kontakt med

respondenter (Bryman 2018, s.243). Detta bekvämlighetsurval gör att studien har tilldelats folkbibliotekarierna från biblioteket som kontaktades, samt kontakter som gav vidare kontakter, vilket avgjorde vilka deltagarna blev. Då det blev brist på svar från bibliotek fick hjälp tas emot av kurskamrater som bidrog med kontakter inom folkbiblioteksverksamheten. Dessa kontakter hänvisade i sin tur till personen som var villiga att bidra till studien genom att låta sig intervjuas. Det skapades därmed en snöbollseffekt.

En oavsiktlig avgränsning har skett då respondenterna endast kom att bestå av personer som redan arbetade med personer med funktionsnedsättning och tillgänglighet. Inga svar på förfrågningarna om intervjuer kom från individer som inte redan hade denna fokusgrupp. Inget i utskicken med fråga om möjlighet till intervju sa att det efterfrågades specifikt inriktade bibliotekarierna, utan vi sökte folkbibliotekarierna som större grupp (se bilaga 2).

För att komplettera intervjuerna fick deltagarna först besvara ett frågeformulär bestående av sex frågor (Se bilaga 3). I kommande blockciteringar och citeringar av intervjuerna har talspråk omformulerats till skrivspråk för att underlätta läsningen. Uttryck som "å" har ändrats till "och" samt "(det é" till "är".

4.2.2 Datainsamling

Intervjuerna skedde genom ett besök på de bibliotek där de personer som var villiga att intervjuas arbetar. Om någon av respondenterna ville ha möte över Zoom så fanns den möjligheten, vilket skedde med en informant. Valet av kommuner inom Stockholms region har skett för att granska hur personal inom olika biblioteksverksamheter arbetar för gruppen med funktionsnedsättning. De bibliotekarierna som har intervjuats ska inte anses stå till svar för vad hela kommunen eller verksamheten anser om forskningsområdet, utan representerar sig själva. Därmed kan vi dra vissa slutsatser utifrån hur personal med fokus på funktionsnedsatta arbetar.

Ett problem med intervjuer är att intervjupersonen eventuellt känner sig manad att anpassa sina svar som hen tror kan anses vara "rätt" svar. Främst då vi hör till målgruppen i fråga, även om det är olika former av funktionsnedsättning som är mer eller mindre synliga. Men genom semistrukturerade intervjuer med öppna frågor strävar studien efter att folkbibliotekarierna ska framföra sina egna åsikter och tankar utan att intervjuerna ska blanda sig i. Genom detta förhållningssätt har tankar som uttryckts kunnat komma igen i flera av svaren och eventuellt visa på ett mönster utan att intervjufrågorna har formulerat tankarna åt respondenten.

4.3 Presentation av informanter

Informanterna är anonymiserade i vår studie. Deltagarna är namngivna efter fiktiva karaktärer och deras arbetsplatser efter årstider. Jon arbetar på Vinterbiblioteket. Irma arbetar på Höstbiblioteket. Maia finns på Sommarbiblioteket, samt Ida på Vårbiblioteket. Vi kommer att använda oss av formaten intervju 1, 2 och så vidare i källhänvisningar. Jon hör därmed till intervju 1. Irma till intervju 2. Maia till intervju 3 och slutligen Ida som intervjuades som informant nummer 4.

Jon tog BoI-examen år 2014 och arbetar nu som läsinspiratör, speciellt inriktat mot tillgängliga medier och utrymmen. Irma saknar BoI-relaterad utbildning, men har examen som lärare från ca år 1999 (informanten minns inte säkert), har arbetat inom både grund- och förskola tidigare och arbetar nu som barnbibliotekarie med viss inriktning mot tillgänglighet. Maia har arbetstiteln bibliotekarie och tog examen år 2008. Hen arbetar med inriktning mot barn och unga, men också mot tillgänglighet. Ida är också bibliotekarie med examen från år 2014. Precis som Maia arbetar Ida med barn och unga, samt tillgänglighet. Både Irma och Jon har vidareutbildat sig för att få högre kompetens för att arbeta med personer med funktionsnedsättning. Irma har läst specialpedagogik och Jon en 7.5 poängskurs som berörde personer med funktionsnedsättning och deras roll i samhället. Ingen av informanterna anser sig ha någon funktionsnedsättning. Dock uttalar två av dem att de har minst en i sin direkta närhet med kognitiv eller fysisk funktionsnedsättning.

4.4 Analysmetod

En kvalitativ innehållsanalys, som vi har valt som form av analysmetod för de intervjuer som vi har genomfört, innebär att söka efter bakomliggande teman i det empiriska materialet. Hur beslut görs kring att utforma ett tema beskrivs sällan, enligt Alan Bryman (Bryman 2018, s. 677). Temana i denna studie har valts baserat på mönster som uppfattas i svaren på frågorna till informanterna och vilka svar som har återkommit i olika format.

Innehållsanalys innebär en metod där man kategoriserar delar av textinnehållet för att kunna besvara bestämda forskningsfrågor, menar Kristina Boréus och Sebastian Kohl som båda är forskare inom statsvetenskap och sociologi (Boréus & Kohl 2018, s.50). Innehållsanalys är lämplig att använda vid en bred, snarare än djup, förståelse av textinnehåll (Boréus & Kohl 2018, s.49). Det är lämpligt att använda metoden för att hitta mönster i större material som exempelvis intervjumaterial som har transkriberats (Boréus & Kohl 2018, s.52). All innehållsanalys (både kvantitativ och kvalitativ innehållsanalys) innehåller kodning för att kunna just koda texterna. Schreier i boken *Textens mening och makt* förklarar att kvalitativ innehållsanalys innebär en metod för att beskriva innebörden av kvalitativa data genom att kategorisera delar av ett material, som text, med hjälp av ett kodschema som på engelska kallas för "coding frame" (Boréus & Kohl 2018, s.50). Boréus och Kohl förklarar att innehållsanalys innebär analys av olika typer av texter, som reklam, romaner, läroböcker och så vidare. Hur de analyseras går till så att inslagen i texterna mäts, som förekomst av ord, metaforer eller hur ofta en speciell företeelse nämns i texten. Vanligast är att analysera innebördsaspekten av texter, där det utforskas svar på vad en text säger (Boréus och Kohl, 2018, s.51). Som tidigare sagt är temana i vår studie baserat på mönster som uppfattas i svaren från informanterna.

Närmare granskning av språkanvändning kommer att behandlas utifrån begreppshistorisk analys, då studien undersöker hur begreppet funktionsnedsättning tolkas av olika folkbibliotekarier. Olika termer kan innebära olika saker när personer använder dem. Jussi Kurunmäki och Jani Marjanen förklarar att oenigheten om begreppens innehåll handlar just om att alla vill olika saker med dessa ord (Kurunmäki & Marjanen 2018, s.179). Begreppshistorisk forskning riktar intresset mot denna spänning som innefattar olika

meningar om begrepp. (Kurunmäki & Marjanen 2018, s. 180). Återigen, begrepp är alltså ord som är mångtydiga (Kurunmäki & Marjanen 2018, s.181).

Härmed har det valts två olika analysmetoder som en kombination för denna studie, det vill säga en analys av språkbenämning samt en övergriplig analys över mönster kring informanternas svar om bemötande kring målgruppen funktionsnedsatta.

4.5 Etiska tillvägagångssätt

Nedan förklaras vilka forskningsetiska åtgärder som har vidtagits vid genomförandet av denna studie. Det inkluderar hur materialet från intervjuerna har hanterats, informanterna anonymiserats och varför detta är viktigt.

Det finns allmänna regler som forskare ska följa, bland annat att tala sanning om sin forskning. Det ska finnas en öppenhet med granskningen i studien, samt att forskaren kan redovisa resultat på ett korrekt sätt. Forskning ska även bedrivas utan att skada eller kränka andra människor (Vetenskapsrådet 2017, s.8).

Under genomförandet av intervjuerna spelades de in och överfördes senare till Södertörns Högskolas säkra molntjänst. Inspelningen och transkriberingen delades enbart med behöriga lärare och handledare. Redan i transkriberingen blev personerna som intervjuades anonymiserade genom att inte kallas vid namn utan kallades bara "Respondenten". I arbetet kring studien och dess slutversion blev deltagarna och deras arbetsplatser anonymiserade. Detta i enlighet med lagen om GDPR (Lag 2018:218). Namnen som används vidare på biblioteken är utifrån årstider och bibliotekariernas efter fiktiva karaktärer. En annan anledning till anonymiseringen är att intervjupersonernas namn, kön och andra privata uppgifter inte är relevant i detta sammanhang (Vetenskapsrådet 2017, s. 41). I detta fall representerar informanterna sina bibliotek och svarar på frågorna utifrån sina yrkesroller, och ses endast som exempel på hur verksamheter kan arbeta och tänka.

Det finns en etikprövningslag som forskare ska följa för att skydda informanter, bland annat att forskningen inte ska röra känsliga personuppgifter. Forskarna ska heller inte genomföra sin forskning utan samtycke från informanterna samt att deras identitet inte ska avslöjas (Vetenskapsrådet 2017, s.15). I vår studie har informanterna gett sitt samtycke till att intervjuas, vilka har skett både fysiskt och över Zoom. De är medvetna om att de har anonymiserats samt att deras personliga uppgifter inte får avslöjas vid publicering. De tilldelades en samtyckesblankett som de fyllde i vid intervjutillfällena. Ett exemplar togs till Södertörns Högskola för att förvaras tryggt och ett exemplar fick informanterna själva behålla. Detta för att samtliga parter ska kunna återkomma till dokumentet och se vad som har utlovats.

5. Resultat

5.1 Introduktion

Intervjuerna skedde genom ett besök på de bibliotek där de personer som var villiga att intervjuas arbetar. Om någon av respondenterna ville ha möte över Zoom så fanns den möjligheten, vilket skedde med en informant. Valet av kommuner inom Stockholms region har skett för att granska hur personal inom olika biblioteksverksamheter arbetar för gruppen med funktionsnedsättning. De bibliotekarier som har intervjuats ska inte anses stå till svar för vad hela kommunen eller verksamheten anser om forskningsområdet, utan representerar sig själva. Därmed kan vi dra vissa slutsatser utifrån hur personal med fokus på funktionsnedsatta arbetar.

Ett problem med intervjuer är att intervjupersonen eventuellt känner sig manad att anpassa sina svar som hen tror kan anses vara "rätt" svar. Främst då vi hör till målgruppen i fråga, även om det är olika former av funktionsnedsättning som är mer eller mindre synliga. Men genom semistrukturerade intervjuer med öppna frågor strävar studien efter att folkbibliotekarierna ska framföra sina egna åsikter och tankar utan att intervjuerna ska blanda sig i. Genom detta förhållningssätt har tankar som uttryckts kunnat komma igen i flera av svaren och eventuellt visa på ett mönster utan att intervjufrågorna har formulerat tankarna åt respondenten.

5.2 Inkludering av målgruppen i biblioteksverksamheten

Vi introducerar detta kapitel med en presentation om vad våra informanter har att luta sig emot från sina utbildningar. Därefter presenterar vi hur deras dagliga arbete med inkludering och tillgängliggörande ser ut.

Alla informanter med utbildning inom BoI, Jon, Maia och Ida, nämner att deras bibliotekarieutbildningar inte innehöll moment rörande målgruppen funktionsnedsatta och hur man bemöter samt inkluderar dem i biblioteksverksamheten. Irma, som är utbildad inom skolväsendet, kan minnas vissa inslag rörande området under sin utbildning. Enbart två av informanterna har vidareutbildat sig på egen hand efter bibliotekarie- eller (i Irmas fall) lärarprogrammet om funktionsnedsättningar (Jon & Irma). Ida tar upp att ett kortare nedslag under bibliotekarieutbildningen i frågor om funktionsnedsatta besökare hade varit bra. Hen inser sen att ordet tillgänglighet och vad det betyder i praktiken, vad som skiljer kognitiv eller fysisk tillgänglighet åt, och hur bibliotekarierna kan arbeta med det i det fysiska rummet och "överallt!" också skulle vara värdefullt att ha med sig efter slutförd utbildning. Ida upplever att hens kollegor ständigt efterfrågar mer kompetens kring hur de ska bemöta någon med funktionsnedsättning. "Men på något sätt är det som att /.../ vi vill att någon ska säga åt oss att: Det är lugnt. Ditt bemötande är bra, var bara vänlig, inlyssnande och försök att motsvara det som personen efterfrågar. Men det är som att man tror att det är nånting svårare än så" (Ida). Ida påtalar dock att det egentligen inte är så mycket man behöver kunna för att bemöta besökarna på ett bra sätt, även om det alltid kan vara bra att ha en grundläggande kunskap om diverse funktionsnedsättningar. Detta skulle kunna släppa den stress som många bibliotekarier upplever, enligt Ida.

De fyra som har intervjuats jobbar inkluderande på olika sätt för att tillgängliggöra biblioteket och dess medier. Jon arbetar inkluderande genom att besöka fritidsgårdar och tar med böcker

och försöker inspirera de som finns där till att läsa och låna böcker. Jons bibliotek har också samarbete med dagliga verksamheter och Jon bjöd vid ett tillfälle in dem för att komma med åsikter om bibliotekets inredning. Ida förklarar att mycket arbete ligger i att bjuda in och arbeta med uppsökande verksamhet. Främst framhålls vikten av att i huvudsak barn med kognitiva diagnoser får ett ansikte på bibliotekarien. Detta för att skapa igenkänning och därmed en trygghet för att våga komma till biblioteket och känna sig bekväm. I mötet med alla biblioteksanvändare försöker Ida att läsa av personen och anpassa sig efter uttalade likväl som fysiska uttryck. Även Maia arbetar inkluderande genom att besöka den plats där de prioriterade grupperna befinner sig. Irma har vid minst två tillfällen bjudit in teatersällskap som spelar i anpassad form och elever från särskolor eller med diverse funktionsnedsättningar har då varit i fokus. Anpassningar har då skett genom att spela en föreställning med ett mindre antal i publiken för att det ska bli en lugnare miljö. En föreställning spelas också för allmänheten, där en större grupp får tillfälle att se teatern. Irma berättar att dessa tillfällen med teater har varit väldigt uppskattade av besökare på Höstbiblioteket.

Möjlighet till en lugn och tyst omgivning tas upp som ett tydligt behov hos flera olika biblioteksbesökare, enligt informanterna. Att skapa detta har tagit olika former på diverse bibliotek. Maia nämner att hörselkåpor finns att låna för att en enskild låntagare ska kunna ha det tyst omkring sig. Tyst miljö har Höstbiblioteket löst genom att ha prioriterat att köpa in vad Irma kallar för "akustiska fåtöljer" som ska skapa en egen "bubbla" för den som sitter i fåtöljen och lyssna på sagor. Även ett avskilt studierum har inrättats på Höstbiblioteket, där det ska gå att finna studiero i en tyst miljö. För att tillgodose behovet som vissa personer har av en lugn och tyst miljö på biblioteken lyfts även lösningar i form av de ljuddämpande tyger och tassar på undersidan av stolar som Irma har arbetat med. Ida beskriver en önskan om att kunna skapa ett rum där besökarna får sitta tysta och ett rum där det är tillåtet att låta lite mer. Men brist på plats gör båda önskemålen omöjliga. Jon nämner inget under intervjun om arbete för att skapa en tystare och lugnare miljö.

Äppelhyllan är en anpassning som alla av våra informanter har på sina olika bibliotek och de uttrycker olika relationer till dem. Från att hyllan väckte intresset för målgruppen till att namnet på hyllan inte säger något om vad som ska finnas där. Denna hylla består av tillgänglig media som kan läsas med fingrarna (punktskrift), storstil och ljudböcker. Böckernas karaktärer kan ha olika funktionsnedsättningar eller behandlar frågor om gruppen. Hyllan förklaras av Ida ha ett gammalt namn som har hängt kvar från det första svenska biblioteket som hade en avdelning med anpassade medier. I utrymmet ska också en skulptur i form av en äppelkoja ha funnits, vilket sen gav namn till hela konceptet av en plats med anpassade medier (Ida, en förklaring i ett mail efter utförd intervju). Både bibliotekarier och användare som behöver tydlighet anser att namnet är svårbegripligt, då det inte uttalar vad det ska finnas på hyllan, menar Ida. Hen nämner att det är upp till biblioteken själva att döpa om Äppelhyllan. På Höstbiblioteket förekommer diskussioner om att kalla hyllan "Läsning för alla" (Irma). Huruvida en specialhylla för böcker som har olika karaktärer med funktionshinder eller som är anpassade för dessa individer ska finnas alls är också uppe för diskussion. Irma ser helst att utbudet av böcker där barn på bilderna exempelvis sitter i rullstol ska finnas i ordinarie hyllor. Hen talar om att det kan upplevas som utpekande att ta sig till en hylla med specialinriktning. Sommarbibliotekets Maia berättar att hens intresse för att arbeta

med målgruppen med funktionsnedsättning kom från att ha sett Äppelhyllan som dammig och förbisedd med medier som var från mitten på 1990-talet. Där skapades en vilja att arbeta för att återuppliva hyllan och dess syfte. Maia återberättar:

Så började jag liksom... engagera mig i den här hyllan, i medierna... Så insåg jag att "jag vet inte vad som behövs". Då måste jag kontakta målgruppen. [...] Så insåg jag att, "Å gud vad kul det här är, det här är ju jätteroligt! Det här är ju precis vad biblioteksarbete handlar om. Det handlar om att hitta rätt berättelse i rätt format till rätt person. I love it!" (Maia).

När Jon berättar att hen jobbar med fokus på personer med funktionsnedsatta och tillgängliga medier ställs följdfrågan om hen då mest arbetar med digitala medier. Svaret blir att Jon ser tillgängliga medier som böcker i storstil, lättläst, Daisy (uppläsning av intalad text, not från uppsatsförfattarna) och det fysiska beståndet. Det är dock svårt att tillhandahålla speciell media om bibliotekarien inte känner till att den finns. Maia minns tillbaka på ett möte med en användare som frågade efter en bok inläst på teckenspråk (DVD-skiva). Detta var något Maia inte kände till fanns, och slutligen kom det fram att denna typ av media finns i extremt begränsat antal. Minst antal fanns i form av böcker för ungdomar och vuxna.

Inkludering och anpassningar tycker Maia kan bli bättre på Sommarbiblioteket. Även små saker kan vara till hjälp, som skålen med "tangels" som finns för att ge den som under exempelvis ett besök med klassen på biblioteket behöver något mer att göra än att bara sitta och lyssna på en bok. Ingen av de andra tre informanterna tar upp om hjälpmedel som kan stimulera rastlösa barn finns i deras verksamhet.

Angående Vinterbibliotekets inredning tänker Jon aktivt på hur man möblerar biblioteket så att det inte blir för trångt för dem med till exempel med en rullstol eller en större permobil. Hen nämner även att de har "tillgänglighetsronder" på Vinterbiblioteket där de kollar den fysiska miljön. Uppmärksamhet har även riktats mot kommunens logga, där liknande färger gör det svårt att urskilja kommunens namn från bakgrunden. Då biblioteken hör till kommunens verksamhet finns loggan i marknadsföring av biblioteket, vilket kan bli mer svårförståeligt om den som läser inte uppfattar inom vilken kommun det som marknadsförs kommer att ske. Skyltar med pictogram (bilder som visar vad som finns på hyllan istället för endast en text) är också uppförda runt om i biblioteksrummet. Bildstöd, eller "samtalskarta" som Jon benämner en karta med bilder och beskrivningar, exempelvis "jag vill ordna ett lånekort" förekommer på Vinter- och Vårbiblioteket (Jon & Ida). Även Irma tänker aktivt kring bildstöd och har köpt in Widget Online vilket är en onlinetjänst där användaren kan hitta, skapa och skriva ut symboler och bildstöd. Detta system hoppas hen få in i verksamheten, på skyltar och andra lämpliga sammanhang. Verktuget används även av skolor, vilket Irma menar skapar igenkänning hos besökarna. Maia visar upp inplastade bilder som fungerar som bildstöd i fick-format som hen har fäst i en nyckelring och har i fickan. Denna portabla resurs finns därmed tillgänglig för Maia att dra fram var hen än är. Detta uttrycker Maia som något som agerar som en påminnelse till hen själv att andra kommunikationsmöjligheter finns att ta till vid svårigheter. Det kan användas även om hen är iväg och arbetar på ett bibliotek som inte har bildstöd bakom lånedisken, och möjliggör en låntagare att peka på vad hen efterfrågar. Maia illustrerar under intervjun genom att peka på

en glad smiley och bilden för att låna en bok vilket kan betyda att låntagaren söker efter en rolig bok. Höstbibliotekets Ida nämner inget om bildstöd eller samtalskortor.

Vinterbiblioteket har gjort anpassningar även genom att Jon har skrivit om lånereglerna till lättare svenska, som då ökar förståelsen för vad biblioteket och användaren ingår för avtal när låntagaren skriver under för att kunna få ett lånekort. Detta underlättar för personer med funktionsnedsättning, men delas även ut till nytilkomna invånare från andra länder. Jon uttrycker även att läsfrämjande är viktigt att rikta mot vuxna i allmänhet, då många vuxna inte kan läsa. Därmed blir lättlästa regler och medier en viktig tillgång för alla som besöker biblioteket. Att nå vuxna oavsett funktionsnedsättning eller ej är svårt enligt läsinspiratören Jon, för att inga metoder finns för att arbeta läsfrämjande mot dessa. Läsfrämjande metoder har barn i fokus.

5.2.1 Större åtgärder för tillgängliggörande

I kontrast till dessa mindre problemlösningar förklarar Maia att det är krångligt att genomföra större investeringar för att inkludera den prioriterade gruppen då biblioteken inte äger sina lokaler. Maia menar att större investeringar kan vara ledstråk som hyresvärderna inte vill bekosta. Även Ida tar upp ekonomiska begränsningar för allt de skulle önska ha tillgång till. Att det finns en skillnad mellan vad de vill, och vad de har råd att göra. Vår-, Sommar- och Höstbiblioteket hyr sina lokaler och kan därmed inte utföra större förändringar. Irma på Höstbiblioteket menar till exempel att lysrören skulle behöva bytas men att de inte kan ordna det själva. Men att de får vara lite kreativa och ordna mindre saker: “Vi har till exempel satt såhär... tassar på alla stolar och försökt att sätta upp lite ljuddämpande tyger och sånt där för att... Det ska bli bättre, ljudmiljö” (Irma). Jon nämner att det alltid finns jobb att göra när det gäller inkludering. Jon påtalar att en orienteringskarta som är mer interaktiv skulle vara mer inkluderande för dem som inte vill fråga efter hjälp hela tiden. Även bättre tekniska anpassningar på Vinterbiblioteket skulle vara bra menar Jon, då datorerna inte riktigt har de uppläsningsprogram som skulle behövas för någon som har behov av det. Dessa anpassningar och hjälpmedel skulle inte bara underlätta för personer med funktionsnedsättning, utan även andra besökare på biblioteket. “Om man gör det lätt för den som har det svårast så kommer det underlätta för alla” (Jon).

Inkludering är inte bara att kunna ta sig till biblioteket, utan även ut därifrån snabbt vid en nödsituation. Ida är ensam om att ta upp den frågan och ger ett exempel på vad som måste finnas. Hen hänvisar till att varje bibliotek ska ha brand-/utrymningslarm som inte endast låter högt utan även blinkar för att döva personer ska förstå att de snabbt måste lämna lokalen. Ida förklarar att på Vårbiblioteket fungerar inte det blinkande larmet.

5.2.1.Folkbibliotekariers syn på deras makt att inkludera funktionsnedsatta biblioteksanvändare i verksamheten

Makt kan komma från olika håll, uppifrån (chefer, ledning etc.) eller nerifrån (anställda, besökare etc.). Respondenterna uttrycker hur de måste förhålla sig till chefer, hyresvärdar, kollegor samt biblioteksanvändarnas önskemål. Men att det inte alltid går att uppfylla önskemål och krav på grund av ekonomi och att andra prioriteringar måste göras. Exempelvis andra prioriterade grupper som rör minoritetsspråk och personer med andra modersmål än svenska (Bibliotekslag 2013:801). Respondenterna uttrycker att det finns en negation i

maktförhållandet mellan användare och dem själva, då de uttrycker sig vara i maktposition gentemot användarna utifrån sin yrkesroll men samtidigt finner det svårt att bemöta användare med funktionsnedsättning i vissa fall.

Att känna att man har makt att påverka är viktigt. Jon upplever sig ha inflytande gällande förslag till förbättringar inom verksamheten för att bättre gynna personer med funktionsnedsättningar. Förslagen tas då upp i arbetslaget och till lokala chefer. Det uttrycks som toppstyrt, även om kommunen inte vill låtsas om det, enligt Jon. Hen förklarar vidare “[...] det finns ett ganska genomsyrande tankesätt att ‘så har vi alltid gjort så kommer vi alltid göra’- attityd. Våldigt svårt med förändring” (Jon). Att ha påtalat för cheferna att det behövs mer arbete mot vuxna med funktionsnedsättning, då det tidigare mest har varit riktat mot barn, är också något som Jon berättar. Hen upplever att cheferna har uppmärksammat detta behov av att utöka verksamheten mot prioriterade grupper, då de även nyligen har tillsatt en tjänst med titeln mångspråksbibliotekarie.

Enkla omflyttningar kan göra skillnad för många. På eget initiativ placerar barnbibliotekarien Irma böcker som innehåller bilder på barn i rullstol och andra karaktärer med funktionsnedsättningar inte endast i en “specialhylla” (Irmas ordval). Genom att blanda dessa böcker med andra, upplever Irma sig ha makten att det blir mindre utpekande att gruppen ska ses som annorlunda jämfört med andra barn. Irma betonar vikten av att vara medveten som bibliotekarie om sin position och att det kan vara svårt för vissa besökare att våga sig fram och be om hjälp. Irma menar att biblioteksanvändarna också har makt att påverka verksamheten. Önskemål om platser att sitta ifred och lyssna på böcker har uppfyllts genom inköp av nya iPads och skapandet av ett tyst rum för studier eller liknande. Ida har svårt för ordet makt när vi för det på tal. Först när vi byter ut det till “status” får hen lättare att formulera sig. Då framkommer tankar om att bibliotekarien har högre status än biblioteksanvändaren i det att användaren kommer till dem med frågor och inte tvärtom. Ida uttrycker därefter att biblioteksanvändaren kan ha högre status (mer makt) då det är dennes behov som bibliotekarien ska tillgodose. I samverkan med andra typer av verksamheter eftersträvas det en jämn maktposition (eller statusförhållande) och samförstånd (Ida). Maia upplever att hen är i en maktposition, men att det har mer att göra att hen är vuxen och arbetar med barn, samt att hen är bibliotekarie. Det blir ett dubbelt maktförhållande menar Maia. Personer kommer dit för att be om någonting och Maia uttrycker att det ligger i hens makt om personer blir tillfreds med det service-bemötande som bibliotekarien ger. Hen inser även att ett samspel behövs för att maktförhållandet ska planas ut:

Jag arbetar ju med de här barnen och de här vuxna för att... Jag känner att jag lär mig så oerhört mycket. Och att jag behöver... dem, kanske mer än vad de behöver mig egentligen. Och det [...] är någonting som jag påminner mig själv om. Varje dag. Eh för att, för att det är så. Och då... Då blir maktbalansen lite mer jämställd. När jag vet att det är jag som lär mig någonting (Maia).

Att besökaren kommer från biblioteket nöjd med vad hen har fått ut av besöket går dock inte alltid att uppfylla. Ser vi till relationen mellan bibliotekspersonal och användarna menar Jon att bibliotekarierna ibland upplever att användarna kan bli frustrerade när bibliotekarien inte kan allting de frågar om. Jon gör jämförelsen med den klassiska sketchen “Grevinnan och

Betjänten” som brukar visas på TV kring nyår varje år, och tilldelar bibliotekarierna rollen som “betjänten” och användarna blir “grevinnor” då bibliotekarien blir “sparkad på” för att vara okunnig (Jons formulering av upplevelsen att mentalt bli “sparkad på”). Ida uttrycker en svårighet i tidsbrist, att det tar tid att hjälpa en enskild låntagare och att det är svårt att jämnt fördela denna tid samtidigt som andra arbetsuppgifter behöver utföras. Ida uttrycker även en upplevelse av att bibliotekarier generellt har en osäkerhet i frågan hur de ska förhålla sig till någon med funktionsnedsättning, en känsla av att vara otillräcklig. Därmed upplevs användaren få mer makt då bibliotekarien, medvetet eller ej, sätter sig själv i lägre maktposition och höjer därmed den funktionsnedsatta besökarens position i denna tillfälliga relation.

Flera av informanterna tycker sig uppleva att deras kollegor är osäkra kring hur hen ska bemöta en grupp eller individ som har funktionsnedsättning. Maia har upplevt det bland sina kollegor och uttrycker att enda sättet att lära sig är genom att “ge sig ut i det liksom. Och möta folk. För att, varje individ är unik /.../ Har du mött en person som har ADHD då har du mött en person som har ADHD. Nästa person kan reagera preciiis på ett helt annat sätt. Helt motsatt, med exakt samma funktionsnedsättning” (Maia). Därmed kan ett möte ske med bättre förutsättningar för ett jämnare maktförhållande.

Ida informerar oss om att en ny position inom Stockholms stads biblioteksverksamhet är på väg att införas; en samordnare för frågor rörande personer med funktionsnedsättningar. Det ska stärka det gemensamma arbetet för samtliga filialer och assistera i hur tillgänglighet ska utvecklas. Ida ställer detta i jämförelse till hur vissa bibliotek har en “eldsjäl” som hanterar vissa frågor, och att om denna person slutar så lämnas ett stort hål i verksamheten, då ingen annan har behövt engagera sig i dessa specifika frågor tidigare.

Makten kan även ligga i vilken typ av verksamhet som bibliotekarierna utför på biblioteken. Tre av fyra informanter har förklarat sig ha ett aktivt uppsökande arbete där de själva åker ut till diverse verksamheter och fritidsgårdar där målgruppen med funktionsnedsättningar finns (Jon, Maia & Ida). Irma nämner inget om uppsökande verksamhet men förklarar att hen har med sig ett stort kontaktnät inom särskoleverksamhet in i biblioteksarbetet efter sin tid inom skola och förskola. Verksamheter som informanterna vidare beskriver innefattar bokprat (Irma & Ida), sagostunder med tecken som stöd (Ida) och inbjudningar som skickas till diverse fritidsgårdar och andra verksamheter där personer med funktionsnedsättning finns för att de ska komma och få se biblioteket eller ta del av aktiviteter (samtliga intervjuer). Irma beskriver även teaterföreställningar där samma föreställning spelas flera gånger, en gång för “allmänheten” och en för en mindre grupp som då kan bli mer lugn och passa diverse diagnoser som räknas som funktionsnedsättningar.

5.3. Bibliotekariernas språkanvändning för personer med funktionsnedsättning

Olika termer har lyft som preferens av de fyra olika bibliotekarierna, därmed finns ingen överlag föredragen term. Irma använder funktionsvariation då hen upplever att den inkluderar alla, med eller utan diagnos. Irma förklarar att andra kan använda begreppet funktionsnedsättning om de vill det, men att hen själv föredrar funktionsvariation:

Jag brukar använda funktionsvariation för det är ett ord som jag trivs bättre med att använda. Jag tycker att det är liksom en... ett bredare begrepp... som täcker in, mer. Och jag tycker också att det låter mer positivt. [...] Det brukar jag mest använda, men... vill man säga funktionsnedsättning så går det [...] givetvis bra också. (Irma)

På Vinterbiblioteket där Jon arbetar används funktionsnedsättning främst i officiella dokument, då Jon förklarar att det hör till bibliotekslagen. Hen lyfter att begreppet funkis är etablerad inom hela kommunen, och är termen som personer inom exempelvis daglig verksamhet använder för att benämna sig själva. På Höstbiblioteket har term-användning varit uppe för diskussion. Irma anser att alla får använda det ord de själva känner sig bekväma med. Inget gemensamt uttryck finns därmed bland personalen. Även på Sommarbiblioteket har term-användning varit uppe för diskussion men inget gemensamt uttryck har kommit fram. Maia menar att personalen får använda det begrepp de känner sig bekväma med. Gemensam term saknas även på Vårbiblioteket. Ida ser både fördelar och nackdelar i det. Hur det skapar en möjlighet till flexibilitet mellan termer. "Medan andra kanske tänker att det vore bra om vi hade en gemensam grund. Så att vi kunde liksom... prata på ett sätt så att alla har samma, liksom.... terminologi [...]" (Ida).

Maia förklarar att Sommarbiblioteket, som är en filial som ingår i en större organisation, föredrar personalen generellt att säga personer med funktionsvariation. Däremot har Maia börjat undra och ifrågasätta vilket begrepp hen ska använda för att definiera dessa personer:

Person med funktionsvariation, [...] det har jag själv tyckt väldigt mycket om. [...]. Jag har nog börjat vända lite och tycker nog att person med funktionsnedsättning är, det är ändå det vedertagna begreppet. Det är ju det som man ska använda enligt Socialstyrelsen och så. Men sen så, det är helt beroende i vilket sammanhang och vilka personer. Så att jag växlar helt enkelt, ganska friskt (Maia).

Maia förklarar vidare att om det blir fel i ett sammanhang, där hen använder fel begrepp till en person så ber hen om ursäkt och byter begrepp. "Man behöver inte krångla till det. Det är viktigt med ord, men det är viktigare vad man gör och hur man är." (Maia). Maia tar avstånd från termen handikapp med förklaringen att den ursprungligen kom från engelskans "hand in cap", vilket innebar en tiggare. Detta skulle idag anses nedvärderande för gruppen enligt Maia.

Vilka som ingår i gruppen, oavsett benämning, uttrycks olika. Jon berättar att hen först tänker på synliga funktionsnedsättningar, men att arbetet med målgruppen har skapat en vidare bild och nu ser hen till att även ta med psykiska och kognitiva nedsättningar i sina tankar. Irma uttrycker att den första associationen som dyker upp är nedsatt rörelseförmåga, samt nedsättningar i hörsel- och synförmåga. Därefter kognitiva funktionsnedsättningar och överkänslighet mot intryck. Vidare förtydligas att en person inte behöver vara nedsatt utan kan ha en överkänslighet eller vara överbegåvad och då kräver extra stimulans. Ordet funktionsvariation återkommer för att uttrycka att alla är olika. Irma tänker högt att många

tänker på NPF-diagnoser (Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar) när de hör funktionsnedsättning, men att det är betydligt större än så. Ida är ensam om att ta upp definitionen av någon som inte har en NPF-diagnos, en så kallad Neurotypiker. Om en erkänd term finns för personer utan andra former av diagnoser framkommer inte under någon av intervjuerna, och är inte heller något vi har hittat hos exempelvis Socialstyrelsen.

Maia anser att allt från nötallergi till “you name it” kan ingå under begrepp som funktionsnedsättning. Därför lyfts vikten av att tänka på vilka som finns i den direkta närheten till biblioteket och att se till sitt närområde. Att även allergier ingår i en nedsatt funktion har vi sett tidigare i Svenssons bok där författaren lyfter att allergier och ålder påverkar en individs funktionsförmåga (Svensson, s. 42). Svenssons definitioner av nedsättning inkluderade även åldrande, vilket vi upplever återkom när Jon i slutet av sin intervju förklarade att hen tidigare har arbetat som socialbibliotekarie i en annan stad med fokus mot äldre, men att LSS-boenden även var “inblandade i ett samarbete”. Jon upplever sig ha vuxit i den nya arbetsrollen som läsinspiratör för främst personer med funktionsnedsättning. Äldre biblioteksanvändare räknas inte till den gruppen, förklarar hen.

Det första Ida nämner när frågan om vilka som hen tänker på när hen hör ordet funktionsnedsättning är kognitiv funktionsnedsättning. Det är också ett fokus som biblioteket har haft, verksamhet riktad mot personer med kognitiv nedsatthet. Ida känner sig även påläst på området kognitiva nedsättningar, och uttrycker den svårighet som finns att de ofta är osynligt. “För att om någon kommer in med rullstol så förstår vi direkt att vi behöver undanröja hinder, som är fysiska. /.../ Det är lite svårare när det kommer in en person med autism, att... avkoda det.” (Ida). Något som bekräftas av Ida är dock ordet funktionshinder. Likt Socialstyrelsens termbank framhåller Ida att ett funktionshinder är något som miljön orsakar, inte en enskild individ.

5.3.1 Bibliotekariernas uppfattning om makten av att äga ett begrepp

I följande stycke förklaras bibliotekariernas upplevelse av vem som äger en definition av ett begrepp. Med ägande menas vem som har rätt att definiera vilken term som ska användas för den prioriterade gruppen som i denna studie innebär personer med funktionsnedsättning.

Irma förklarar att den som använder en viss term, exempelvis funktionsvariation, också har äganderätt till den definitionen som personen knyter till ordet. Maia tar upp om tolkningar av begrepp att definiera personer med funktionsnedsättning och menar att det är personen i fråga som äger definitionen. Det vill säga att den som väljer att benämna sig själv som funktionsnedsatt eller funktionsvarierad bestämmer över den egna definitionen. Uttrycket funkis var redan etablerat när Jon kom till Vinterbiblioteket, därmed äger kommunen termen som används i flertalet verksamheter utöver biblioteket. I formella dokument används dock funktionsnedsättning, vilket Jon antar beror på bibliotekslagens formulering. Gällande vem som äger en definition av begrepp som funktionsnedsatt eller funkis, anser Ida att det är intresseorganisationer som har makten över att definiera vilka begrepp som ska användas:

Det är organisationer som jobbar för personerna med funktionsnedsättning.... menar jag, har rätten att definiera, begreppet. Alltså....att sätta ett bra begrepp. [...] Jag utgår från att dom som

skriver, alltså myndigheter som skriver... lagar, texter och förordningar och rekommendationer... Vänder sig dit för att hämta upp begrepp. För att vara aktuella. (Ida).

Maia ser det som att relationen mellan folkbibliotekarier och biblioteksanvändare med funktionsnedsättning blir mer jämställt om det börjar i orden. Samtidigt menar Maia att begrepp alltid kommer att tolkas olika av alla:

Om vi vill ha ett jämställt samhälle liksom, det börjar ju i orden. Orden formar tankarna. Så att det är viktigt. ... Men samtidigt får man inte fastna i det. /.../ Folk kommer tycka olika därför att det är så olika. Just som vi konstaterade från början, det är en så heterogen grupp. Så det går inte ha ett... ett och samma... begrepp heller liksom. Det kommer säkert differentieras, men ju mer jämställt samhället blir, ju mer inkludering, nu mer universellt utformad, då liksom... Då klarnas ju skillnaderna ut (Maia).

Ingen av de fyra informanterna uppger att en gemensam termanvändning har beslutats på deras arbetsplatser. Arbetslagen har därmed ingen uttalad definition av vad orden de väljer att använda innefattar eller kan anses ha äganderätt som grupp till någon specifik term.

5.4. Sammanfattning

Detta kapitel har utgått från de två teman som har relevans till frågeställningarna. 5.3, *Inkludering av målgruppen i biblioteksverksamheten* utgick från frågeställning nummer två: "Hur arbetar folkbibliotekarier för att inkludera målgruppen" men även maktrelationer som bibliotekarierna upplever finns i uppdraget att inkludera. Under 5.4 *Bibliotekariernas språkanvändning för personer med funktionsnedsättning* behandlades den första frågeställningen "Hur förstår folkbibliotekarier bibliotekslagens formulering om personer med funktionsnedsättning?". Även frågeställning nummer tre behandlas under denna punkt (5.4.1). Vår uppfattning om kritisk maktteori behandlas djupare under analysdelen medan här i resultatdelen är fokus mer på folkbibliotekariernas syn på makt.

Inkludering av målgruppen ser ut på olika sätt, bland annat arbetar vissa informanter med uppsökande verksamhet som att besöka fritidsgårdar eller LSS-boenden. Inkludering innebär även anpassningar i verksamheten för dem med en funktionsnedsättning. Bland annat försöker informanterna dämpa ljud och möblera om i biblioteket för att öka tillgängligheten. En informant genomför "tillgänglighetsronder" på biblioteket (Jon). Något som tre av fyra informanter uttalar (Irma, Maia och Ida) är hur de upplever svårigheter med att införa större anpassningar då biblioteken inte äger sina lokaler. Informanterna anser även att de är i en maktposition gentemot biblioteksanvändarna rent allmänt, inte bara dem med funktionsnedsättning. Men att även en negation uppstår, då vissa informanter upplever en känsla av otillräcklighet över bemötandet med en person med en funktionsnedsättning. En maktrelation uppstår även mellan bibliotekarier och högre instanser, då bibliotekarierna upplever sig maktlösa när de inte kan genomföra större anpassningar.

Alla informanter med BoI-grund nämner att deras bibliotekarietutbildningar inte innehöll moment som utbildade dem gällande målgruppen funktionsnedsatta samt hur man bemöter dem och inkluderar dem i biblioteksverksamheten. Ida tar upp specifikt att det hade varit bra

med moment gällande bemötandet av funktionsnedsatta besökare inom bibliotekarieutbildningen, samt vad tillgänglighet och anpassning innebär i praktiken utifrån synliga och osynliga nedsättningar. Ida påtalar dock att det är egentligen inte så mycket som behövs kunna för att bemöta besökarna på ett bra sätt, men att det alltid är bra med en grundläggande kunskap om diverse funktionsnedsättningar.

Däremot är den så kallade Äppelhyllan något som alla fyra bibliotek har. En hylla som speciellt ska lyfta fram anpassade medier och böcker om diverse nedsättningar. Bland dessa ingår bland annat taktila böcker (TAK, taktila bilderböcker med punktskrift och kontrasterande färger och upphöjda linjer och ytor (Myndigheten för tillgängliga medier, u.å)) och andra medier. Irma preciserar med “tecken alternativt komplimenterande [sic] kommunikation”. Dock lyfts problematiken i hur hyllans namn är intetsägande och otydligt med vad den ska förmedla. Maia upplevde äppelhyllan som tråkig, bortglömd och nedprioriterad, och först efter att ha börjat engagera sig i den väcktes insikten att böcker ska vara för alla och att det är vad bibliotekarieyrket handlar om. “Att hitta rätt berättelse i rätt form till rätt person” (Maia).

Resultatet av denna studie visar att det är en stor variation av begrepp att definiera den prioriterade gruppen, allt från funktionsvariation till funkis. Det har förekommit diskussioner i vissa arbetslag om en gemensam terminologi men ännu har inget etablerats. Även vilka som ingår i den prioriterade gruppen, oavsett benämning, uttrycks på olika sätt. Informanternas första associationer när de tänker på den prioriterade gruppen är allt från synliga funktionsnedsättningar som nedsatt rörelseförmåga till kognitiva funktionsnedsättningar. Även nötallergi och osynliga funktionsnedsättningar kommer till tals av vissa informanter. Endast en informant tar upp att det finns ett ord även för de som inte har en NPF-diagnos; Neurotypiker. Ingen annan ger exempel på eventuella motsatsord till funktionsnedsättning eller någon viss typ av nedsättning, alltså de som inte faller under dessa begrepp.

6. Analys

6.1 Introduktion

I denna studie utgår analysen från kvalitativ innehållsanalys, samt begreppshistoria. Innehållsanalys sker genom teman som har återkommit i det empiriska materialet. Begreppshistoria används för att närmare behandla folkbibliotekariernas begrepps användning rörande personer med funktionsnedsättningar. I detta kapitel kommer den tredje frågeställningen analyseras mer specifikt då den har ett teoretiskt perspektiv, det vill säga kritisk teori med inriktning makt. Övriga frågeställningar kommer också att analyseras i detta kapitel, men mer översiktlig.

6.2 Folkbibliotekarier, funktionsnedsatta biblioteksanvändare och deras maktrelation

Enligt kritisk teori finns socialt strukturerade gränser som det kan krävas hjälp att ta sig över i strävan att skapa mer jämlikhet (Creswell & Poth 2018, s. 34). I vårt material ser vi en strävan

att stärka funktionsnedsattas position och möjlighet att passera över den sociala gränsen till att bli lite mindre ojämlig de besökare som saknar en funktionsnedsättning.

I kritisk teori är dialogen mellan bibliotekarierna och biblioteksanvändarna viktig då det uppstår kontraster, det vill säga att bibliotekarierna inser sin maktroll och upplever vara överordnad, men det är oavsett om biblioteksanvändarna har funktionsnedsättning eller inte (a.a). Det är bibliotekarierna som ska tillgodose behovet hos användarna och har makten att kunna besvara deras frågor. Däremot uppfattar Ida att bibliotekarierna kan känna sig maktlösa kring bemötandet med en funktionsnedsatt, då de upplever sig sakna kompetens i frågan. Kanske är behovet av att få bekräftat att man gör rätt i bemötandet med en person med funktionsnedsättning ett exempel på hur bibliotekarierna upplever sig ha rollen att alltid behöva sitta på någon form av "rätt svar". Detta kan även ses i Jons jämförelse med sketchen "Grevinnan och betjänten" och hur hen upplever att biblioteksanvändare kan bli frustrerade om bibliotekarien inte kan allt hen får frågor om. I förhållande till Foucaults maktpyramid skiftar alltså vem som har mest makt och upplevs stå högre upp i pyramiden beroende på situation. Kanske är det inte vidareutbildning som behövs, utan snarare mer praktisk erfarenhet av att testa sig fram och våga fråga besökaren vad hen söker och hur bibliotekarien bäst kan stå till tjänst. Vidareutbildning kan dock vara bra för en grundförståelse av olika diagnoser och kanske även för att öka självförtroendet hos dessa osäkra bibliotekarier. Bibliotekarierna som har intervjuats för denna studie anser sig ha en viss makt när de kan ändra småsaker som att skapa en ljuddämpad miljö, ommöblering i biblioteket, inköp av olika medieformer och så vidare. De tar själva initiativet och har makt över vilka som inkluderas och exkluderas. Det upplevs som att bibliotekarierna lyssnar på användarna och har en stor vilja att genomföra anpassningar för dem, till exempel genom att köpa in iPads som framkom som ett önskemål. Varför de inte skulle kunna fråga hur de kan stå till tjänst i ett direkt möte med en användare förblir oklart.

Utifrån Foucaults pyramid (tidigare förklarad i kapitel 3) granskar vi maktpositioner. Alla informanter jobbar delvis med barn, och ser sig ha makten som vuxen. En informant upplever sig vara "betjänten" och användarna som "grevinnor" (utifrån den klassiska sketchen "Grevinnan och Betjänten" som brukar visas nyårsafton varje år (Wikipedia, 2/1 2023)), då bibliotekarien blir "sparkad på" för att vara okunnig (Jon). Detta kan jämföras med Foucaults pyramid om vi tänker att biblioteksanvändaren hamnar i toppen av pyramiden och bibliotekarien blir den som ska utföra ordern. Samtidigt upplever informanterna att flera kollegor uttrycker en maktlöshet över att föra en dialog med funktionsnedsatta, då de upplever en känsla av rädsla och otillräcklighet. Kanske gör detta att denna bibliotekarie hamnar längst ner i pyramiden, oförmögna att sätta sig upp mot en upplevd övermakt.

Genom Creswell och Poth (2018) kan vi förstå kritisk teori som ett sätt att se gränsöverskridande i sociala strukturer (s. 29). I förhållande till detta ser vi hur makt uppfattas av informanterna som något som växlar mellan bibliotekarien och användaren. Irma uttalar att bibliotekarien, som befinner sig på sin arbetsplats och därmed en sorts hemmaplan, kan ses som högt stående och besökaren riskera att inte våga komma fram och kommunicera en fråga. Att uppfattas som någon som inte klara sig själv eller behöver särskild anpassning kan kännas som ett misslyckande, enligt vår förståelse av Irmas förklaring om besökares potentiella

upplevelse. Därför väljer hen att placera böcker med karaktärer med funktionsnedsättning i samma hyllor som övrig litteratur, för att biblioteksanvändaren ska få en lägre tröskel och slippa det utpekandet som en specialhylla kan innebära. Det blir därmed att skrida över en social gräns att likställa alla användare med varandra.

Kritiska teorins vilja att ifrågasätta påståenden och kulturella kategorier kan tydligt ses i det som uttrycks av informanterna som svårigheten att välja term för att kategorisera de vi har valt att definiera som personer med funktionsnedsättning. Där Ida anser att specialinriktade intresseorganisationer äger rätten att besluta vilken term som ska användas för deras fokusgrupp, ser Maia att personen med funktionsnedsättningen äger rätten att välja vad hen vill använda för ord om sig själv. Jon använder till vardags ett begrepp som är aktuellt inom kommunen, och Irma anser att den som använder begreppet avgör vad det betyder. Här framkommer den svårighet som finns för en yrkesverksam service-person att benämna andra med vad som kan uppfattas som en etikett. Det kan ligga stor kraft i ett enskilt begrepp. I frågan om maktposition tror vi även att det Ida berättade om en nytillkommen tjänst inom Stockholmsregions bibliotek, samordnaren för frågor rörande personer med funktionsnedsättnings möjligheter att vistas på och använda biblioteket (Ida), kan tjäna Stockholmsregionen väl. Vi får uppfattningen att ett toppstyre kan komma att ge personen som innehar denna roll makten att assistera bibliotekarier som befinner sig i de olika filialerna och hjälpa dem att knyta kontakter med varandra och utveckla sina respektive verksamheter.

Gällande Creswell och Poths uttalande att den som utför en intervju har makten i situationen med de frågor som ställs och de svar som kan upplevas förväntas (Creswell & Poth 2018, s. 29) är vi väl medvetna om vår maktposition i val av frågor, utförandet av intervjuerna och att vi båda har mer eller mindre synliga funktionsnedsättningar, ofrivilligt kan ha påverkat utfallet av respondenternas svar. Tyvärr är inte detta något vi kan bekräfta utan bara lyfta som en observation i sammanhanget.

6.3 Inkludering av målgruppen i biblioteksverksamheten

Maktstrukturer i form av att ta sig ur ett tillskrivet "fack" kan utläsas i Vinterbibliotekets medvetna arbete med möblering och inredning i sina lokaler för att tillgängliggöra så att hjälpmedel ska kunna komma fram till hyllorna. Oavsett om hjälpmedlet är en liten rullstol eller en stor permobil. Genom att skapa utrymme för dessa hjälpmedel, minskar risken att göra funktionsnedsatta till funktionshindrade (Se definition av dessa begrepp under kapitel 1.5). Arbetet skapar även mer luft kring hyllorna och de som har svårt med trängsel eller att stå nära personer de inte känner får också hjälp av detta, då antalet besökare som befinner sig på biblioteket samtidig är svårt att förutsäga.

De flesta bibliotekarier kan inte genomföra större anpassningar på grund av att de inte äger sina lokaler och måste fråga en högre instans. Det innebär i korthet att vissa användare med funktionsnedsättning exkluderas, då till exempel synskadade inte får ledstråk eller personer med svårt för starkt ljus inte kan få anpassade lysrör. Detta kopplat till Svensson (2021) 's bok om att bygga tillgängligt, understryker problemet i att lokalerna inte är byggda för biblioteksverksamhet, utan är kanske från början tänkta för annat syfte och har funnits

tillgängligt när biblioteken sökt lokaler för att utöka verksamheter inom region Stockholm. Varför lokalerna som biblioteken hyr inte är anpassade från första början för alla som har rätt till att använda offentliga lokaler, kan vi bara spekulera i. Kanske är lokalen byggd i en tid då tillgänglighet inte ansågs vara vad den är enligt Svenssons nutida aspekter. Anpassningar i den färdigbyggda lokalen, som käpphållare vid lånedisken (Svensson 2021, s.59) eller placering av skyltar är istället mindre verktyg som biblioteken kan tillföra för att öka bekvämligheten för sina besökare, menar vi. Som tidigare nämnt verkar flera bibliotekarier göra vad de kan, exempelvis Irmas arbete med tassar på flyttbara möbler och ljuddämpande tyger. Sommarbiblioteket ger låntagare möjlighet att låna hörselkåpor för att skapa sin egen, tystare tillvaro på biblioteket. Maia som själv har byggt vidare på bildstöd (som ska göra det möjligt att peka på vad som önskas få hjälp med) genom att utforma sitt eget som passar i byxfickan, visar ytterligare på bibliotekariers kreativitet och engagemang i att försöka lösa större frågor en bit i taget.

Creswell & Poth betonar vikten av att engagera sig i dialoger med andra grupper för att belysa ojämlikhet samt stärka människor, i detta fall funktionsnedsatta (Creswell & Poth 2018, s.34). Det verkar som att bibliotekarierna vill genomföra anpassningar och engagerar sig i dialoger med besökarna, men upplever en maktlöshet då högre instanser har den större makten att bestämma över hur personer med funktionsnedsatta inkluderas eller exkluderas. Maktpyramiden visar oss att bibliotekarierna inte alltid är högst upp, utan kanske snarare ska jämföras med de som Foucault exemplifierar med ministrar, de som utför de order som högre positionerade ger. Bibliotekspersonalen finns i någon form av mellan-läge i pyramiden, enligt vår granskning.

Uppsökande verksamheter, som flera av våra informanter har nämnt som en aktivitet de utför för att nå målgruppen personer med funktionsnedsättning, visar på att de är engagerade i att föra en dialog med målgruppen genom att berätta om biblioteket och vad man kan göra där. I och med det känner sig målgruppen välkommen till biblioteket genom att bibliotekarien presenterar sig och verksamheten. Genom detta får exempelvis de som bor på LSS-boenden ett ansikte på någon de kan komma att känna igen och därför känna sig mer trygga när de väljer att komma till biblioteket. Bland andra har Jon från Vinterbiblioteket bjudit in funktionsnedsatta till biblioteket för att ge åsikter om bibliotekets inredning och visar därmed att målgruppens åsikter är viktiga för biblioteken. Även Irmas kontakter inom särskoleverksamheter som kan bjudas in för att se på en teaterföreställning är en tillgång för att utöka arbetet mot personer med funktionsnedsättning. Genom att bjuda in till en rolig aktivitet kan fler bli intresserade av att besöka biblioteket igen, kanske i andra sammanhang eller för att ta del av en annan aktivitet.

Vi fortsätter att hänvisa till maktteorin och hur bibliotekarierna kan assistera sina användare i att ta sig upp i den sociala pyramiden som Foucault talar om. Inkluderande arbete tar för biblioteket form i hur de arbetar läsfrämjande. Förutom den uppsökande verksamheten där böcker har presenterats och kunnat lånas direkt (Jon) och arbete med anpassade medier som TAK (samtliga intervjuer) finns andra format av läsfrämjande arbete. Utöver TAK nämns andra medier som ljudböcker eller storstil hos både Vår- och Vinterbiblioteket (Ida & Jon). Ida på Vårbiblioteket lyfter de sagostunder med tecken hen är med och genomför. Vi tror

även att Irma som har bjudit in teatersällskap att spela på biblioteken kan verka läsfrämjande, då teater kan levandegöra böcker och föräldrar kan bli inspirerade till att exempelvis läsa högt med sina barn och då använda olika röster till karaktärerna. Maktpositioner mellan barn och vuxen kan i barnteatervärlden bli mindre tydliga, när barn får reagera och kan ropa till skådespelaren som i klassisk barnteater kan be om hjälp, exempelvis "Var är vargen?" och barnen kan peka och ropa och själva vara med i historien (detta enligt Elins personliga erfarenhet av att ha spelat barnteater). Att både ha läst och sett en teater utifrån en bok kan även skapa samtal mellan barn och vuxna om vad de har upplevt, vilket kan leda till ett allmänt ökat kulturintresse och en vilja att upptäcka mer tillsammans.

Att dela med sig av makten är också ett sätt att stärka en individ, enligt vår läsning av Foucault. Dialoger förs med barnen på ett inkluderande sätt och genom böcker och sagostunder kan ojämlikhet och vikten av inkludering tas upp med barnen. Inkludering kan även ske med att tillgängliggöra jämlikhet med dialog med funktionsnedsatta barn, att de får reda på att det finns anpassade medier som TAK och ljudböcker. Irmas arbete med att inte exklusivt ställa barnböcker med funktionsnedsatta karaktärer i Äppelhyllan ökar också möjligheten att fler får syn på dem och att funktionsnedsättningar blir en naturlig del av hur en människa kan se ut och fungera, även för de barn och familjer som inte har funktionsnedsättningar själva.

Vi uppmuntrar denna inkluderande sida av maktteorin men ser också i vårt material hur lätt makt kan tas ifrån både användare och bibliotekarier. Jon från Vinterbiblioteket ser det som ett problem att läsfrämjande enbart fokuseras på barn och inte vuxna. Jon anser att vi inom biblioteksvärlden bör arbeta mer med läsinspiration för vuxna. Genom att arbeta inkluderande på ett sätt för vuxna kan bibliotekarier göra samma sak som de gör med barnen. Som att tillgängliggöra medier för funktionsnedsatta vuxna och ha en dialog med dem för att öka medvetenheten om en bättre inkludering för gruppen, samtidigt att bibliotekarien kan rekommendera böcker som har ämnen som berör ojämlikhet, makt, könsroller, rasism och så vidare för att öka läsarens kunskap om omvärlden. Läsande vuxna fungerar också som en förebild för barn, vilket kan leda till att fler vill läsa och prata om böcker. Det skulle vara en läsfrämjande verksamhet som kan ske i hemmen, fristående från bibliotekariernas arbete.

6.4 Bibliotekariernas språk användning för personer med funktionsnedsättning

Att alla inte är överens om ett gemensamt begrepp visar på en koppling till analysmetoden begreppshistoria där Kurunmäki och Marjanen menar att oenighet om begreppens innehåll dyker upp som en påföljd av att vi vill olika saker med dessa begrepp (Kurunmäki & Marjanen 2018, s.179). Vårt insamlade material bekräftar denna svårighet, då det förekommer olika begrepp som informanterna använder. Det visar att det finns en stor variation på hur målgruppen funktionsnedsatta, termen som vår studie har valt att använda, benämns. Begrepp som funktionsvariation, funkis och funktionsnedsättning dyker upp under intervjuerna. Handikapp och funktionshinder uttrycks som negativt av informanterna. Alla informanter har även sagt att det inte finns någon gemensam terminologi för målgruppen inom arbetslagen, även om exempelvis Vinterbiblioteket verkar ha funkis genomgående i verksamheten samt kommunen. Ida ser att det finns fördelar och nackdelar med att inte ha en gemensam terminologi för målgruppen, dels för flexibiliteten med att växla begrepp men att det vore bra

med en gemensam terminologi för att underlätta för personalen med vilka begrepp som ska användas. Genom att inte ha en bestämd term placeras inte personer i ett bestämt fack, utan kan mer ses som individer än en stereotyp utifrån sitt tilldelade fack, upplever Ida. Men enligt Kurunmäki och Marjanen kvarstår svårigheten att olika individer kan mena olika saker men använda samma ord. Exempel på hur detta kan åtgärdas finns enligt oss i hur Maia anpassar sina begrepp utifrån individens reaktion och är beredd att be om ursäkt om så behövs. Maia uttrycker att begrepp är viktigt, men att agerande är viktigare. Dock kan vi inte komma ifrån att ord speglar sin samtid. Maia förklarar att det tidigare etablerade ordet "handikapp" ursprungligen utgick från engelskans "hand in cap", som en tiggare. Att det ordet nu är struket ur termbanken hos Socialstyrelsen kan ses spegla den utveckling som pågår, både socialt och språkligt.

Begreppshistorien om olika syn på ett ord bekräftas ytterligare när vi granskar de svar vi har fått om vad det första som dyker upp när de konfronteras med ett ord. Utifrån respondenternas svar på vilken typ av funktionsnedsättning de först tänker på när ordet nämns kan vi uppfatta svårigheten i att så många olika sorters nedsättningar ska definieras med samma term. Där en var mer insatt på kognitiva funktionsnedsättningar tänkte en annan först på synliga nedsättningar och en tredje lyfte allergier som en syn på saken. Även överintelligents och därmed svårigheter att koncentrera sig under högläsning och då behöva något extra att stimulera sig med, tas upp som ett möjligt drag att få in under funktionsnedsättning. Maia bekräftar att de har "tangels" för att sysselsätta de som känner sig understimulerade under exempelvis ett klass-besök på biblioteket. I relation till det Svensson (2021) uttalar att ålder kan förändra hur personer fungerar så uppfattar vi det som att Jons övergång från att ha jobbat med inriktningar mot äldre personer med inslag av LSS-verksamhet, till att ha funktionsnedsättningar som fokus inte har inneburit en dramatisk förändring i arbetsuppgifter. Uttrycket att anses sig ha "växt i rollen" med sin målgrupp ser vi som att skillnader dock finns mellan att arbeta mot äldre personer och personer med funktionsnedsättning i alla åldrar. Den som har definierat vad Jons arbete ska handla om kan vi då uppfatta som att denna har sett ålder som något annat än funktions-relaterat.

Endast Ida tar upp ett ord att ställa i kontrast till personer med erkänd NPF-diagnos. En individ som inte har neuropsykiatrisk funktionsnedsättning kallas en neurotypiker. Detta påvisar för oss hur endast de som skiljer sig från vad samhället och kulturen på en plats ser som norm är de som får specifika ord för att särskilja vad det är som gör dem olika inför normen. Kanske är det omöjligt att sätta ett bestämt ord och på så sätt göra ett likhetstecken mellan exempelvis autism och att vara döv. I stället kanske fokus ska läggas på att tydligt etablera olika termer för olika sidor av spektrumet, inkluderat personer som saknar en erkänd funktionsnedsättning. Möjligtvis skulle detta ge en tydligare bild av samhället i stort och ge fler en chans att få upp ögonen för hur språkanvändning påverkar individerna som tillskrivs olika etiketter.

Till språkanvändning tillhör förståelsen av ett ord. Ida tar upp att ordet tillgänglighet kan innebära olika saker beroende på vilken fråga det gäller. Fysisk, kognitiv eller kanske annan form av tillgänglighet kan skiljas åt beroende på vems behov som ska tillgodoses. Hen anser att just dessa olika betydelser av ett och samma ord och hur personalen i biblioteket ska kunna

tillgängliggöra verksamheten för så många som möjligt vore värdefullt att ta upp och diskutera under utbildningen till bibliotekarie. För, som både Ida och Socialstyrelsen understryker, det är miljön som skapar funktionshinder (Ida samt Socialstyrelsens termbank). Funktionsnedsättningen i sig är inget hinder förens omgivningen, i digital eller fysisk form, skapar dem.

6.5 Sammanfattning

Alla våra informanter arbetade med målgruppen funktionsnedsatta användare. Utifrån deras svar uppfattar vi bland annat en konflikt mellan biblioteken och ägare till lokalerna. Det är intressant då bibliotekarierna vill göra så mycket mer än vad de har möjlighet till, samt att ägarna är så pass restriktiva till deras önskemål. Utifrån detta påverkas den prioriterade målgruppen funktionsnedsatta och blir därmed exkluderade i vissa fall. Som till exempel synskadade som inte får sina ledstråk eller anpassat ljus i biblioteken. Bibliotekarierna försöker då istället att inkludera funktionsnedsatta utifrån vad de är kapabla till, som exempelvis där en informant har satt "tassar" på möblerna samt möblerna lokalen för att alla ska kunna komma åt medierna.

Det är alltså inte oväntat att bibliotekarierna lyssnar på användarna, oavsett med funktionsnedsättning eller inte, och försöker att genomföra deras önskemål. Alla informanter vi har intervjuat visar på en passion för att tillgodose behovet hos användarna. Som tidigare sagt är det högre instanser som utgör denna problematik med att kunna genomföra större förändringar samt anpassningar, samt ekonomiska aspekter där prioriteringar måste vägas mot varandra.

Informanternas språkanvändning för målgruppen funktionsnedsatta visar på en flexibilitet där informanterna uppger att alla får välja det begrepp de väljer att definiera målgruppen som. Samtidigt uppger en informant att hen anpassar sin begreppsdefinition utifrån individens önskemål, då det är individen som äger sin definition.

Bibliotekariernas maktroll gentemot biblioteksanvändare upplevs vara skiftande, då bibliotekarierna upplever vara överordnad i och med deras yrkeskunskap, att användarna (oavsett med funktionsnedsättning eller inte), kommer till dem för att be om hjälp. Samtidigt upplever en informant att bibliotekarierna kan känna sig maktlösa kring bemötandet med en funktionsnedsatt då kompetens saknas. Vidareutbildning kan vara en bra grundläggande förståelse för olika diagnoser som finns men samtidigt kan den praktiska erfarenheten, att gå fram och diskutera med funktionsnedsatta personen och våga fråga, göra att bibliotekarierna känner sig mer självsäkra i och med bemötandet och framtida möten med andra personer.

Vikten av dialoger uppmärksammas i och med bibliotekariernas uppsökande verksamhet, där de informerar användarna om deras rättighet att använda biblioteket och att det är välkomnande för dem. Det är ett sätt att stärka den prioriterade gruppen. Dialoger kan även föras via läsfrämjande aktiviteter, där bibliotekarien kan ta upp och belysa olika typer av ojämlikhet med barnen. Läsfrämjande för vuxna bör införas enligt en informant. Med läsfrämjande för vuxna kan de liksom barnen bli upplysta om viktiga ämnen och omvärlden.

Detta skulle även stärka de läsande förebilder som föräldrar eller vuxna med andra relationer till barnen blir när böcker och läsning inte bara ses som något som slutar när barnet kan läsa sina böcker själv.

7. Diskussion och slutsatser

7.1 Introduktion

I följande kapitel lyfts specifika saker vi har funnit i vår studie och vill ta upp för diskussion. I första delen diskuteras vilka som har valt att ställa upp på våra intervjuer, hur alla arbetar riktat mot vår intressegrupp och varför inga andra har svarat på vår förfrågan. Därefter observeras hur flera av våra informanter förutom att arbeta med tillgänglighetsfrågor också verkar ha stort fokus mot barn och därmed hur lite vi får veta om verksamhet mot äldre (tonåringar eller vuxna). Under 7.2.1 diskuteras det utifrån tidigare forskning angående språkbruk samt bemötande och hur det kopplas till resultat samt analysdel. Slutsatser dras under 7.3 och metodkritik samt förslag på vidare forskning tas upp under 7.4 samt 7.5.

7.2 Diskussion

Med utgång från vår frågeställning om hur bibliotekarier arbetar för att få in funktionsnedsatta i verksamheten finner vi flera uppfattningar. Om vi ser till de studier av Schomberg & Hollich samt Hill som vi tog upp i kapitel 2 ser vi en stor kontrast i deras uppfattningar om hur biblioteken har verkat för målgruppen. Hill upplever att biblioteken alltid har legat före samhället i stort när det kommer till tillgänglighetsfrågor (Hill 2013 s.137). I kontrast till detta anser Schomberg och Hollich att biblioteken har varit dåliga på att undersöka hur användare och personal med funktionsnedsättning faktiskt upplever biblioteksmiljön. Ser vi till vår studie kan vi varken bekräfta det ena eller det andra. Å ena sidan visar viljan hos våra informanter att tillgänglighet är prioriterat och viktigt, och å andra sidan förklarar vissa av dem att kollegor kan ha svårt för att våga bemöta personer med funktionsnedsättningar. Därmed kanske bilden av denna funktionsnedsatta grupp lever kvar hos vissa som personer som, enligt flera av modellerna som Schomberg och Hollichs studie presenterar, sämre på många sätt och anses behöva anpassa sig till samhället istället för att samhället anpassas för alla (Schomberg & Hollich 2019, s.417).

Utifrån samma fråga observerar vi något som varken Hill eller Schomberg & Hollich tar upp, nämligen ålder på de med en nedsättning. Tre av fyra informanter arbetar med inriktning barn och har därmed en direktlänk till barn med funktionsnedsättning. Enbart en informant uttalar sig om verksamhet riktad mot målgruppen med funktionsnedsättning, där vi uppfattar det som att ålder på individerna är oviktigt. I vår studie är det fokus på personer med funktionsnedsättning och därmed är åldern inte viktig, men är relevant att ta i beaktande med tanke på vad som har kommit fram i studien. Det intressant att de flesta informanterna har en specifik inriktning mot både barn och tillgänglighet för funktionsnedsatta. Därmed exkluderas vuxna med funktionsnedsättning i vissa fall, utifrån vad vi uppfattar som att anpassade medier och verksamheter mest riktas mot den yngre gruppen.

Frågan om kritisk maktteori kan återfinnas både i ovanstående stycke om relationen mellan barn och vuxna, men även i tillgången till anpassade böcker och inläsningar av böcker. Ett tydligt exempel på problemet med att hitta anpassade medier för en äldre grupp än barn är Maias svårigheter att finna böcker inlästa på teckenspråk i form av vuxenlitteratur. Vi uppfattar därmed att biblioteksverksamheten är nära att sätta något liknande en åldersgräns på när du räknas som funktionsnedsatt och inte. Detta finner vi problematiskt då många funktionsnedsättningar inte är något du kan "växa ifrån" som det sägs. Jon talar även om att flera vuxna inte kan läsa eller har svårigheter med läsandet. Utifrån detta blir även bristen på läskunnighet en form av funktionsnedsättning i dagens samhälle där vi förlitar oss på textade skyltar och instruktioner. Därmed ser vi hur lättlästa texter i form av böcker, allmänna dokument och låneregler (bland annat) tjänar på att finnas för alla åldersgrupper. Som tidigare sagt, det som gör det lätt för den som har det svårast underlättar för alla.

Angående Maias upplevelse med tillgängliga medier och bristen på kunskap kring det är något som vi själva upplever. Elin visste inte om att det fanns böcker inspelat på teckenspråk (DVD-skiva) vilket leder oss till frågan om vi verkligen är kunniga inom tillgängliga medier med tanke på att både Elin och Sandra inte känner till allt som erbjuds (Men att i detta fall var det Elin som inte visste om utbudet av böcker inspelat på teckenspråk). Om inte vi, som förutom att vara bibliotekariestudenter även hör till målgruppen i fråga (se närmare förklaring under kapitel 1. Inledning), känner till vilka medier som vi kan kräva ska finnas på biblioteken, hur kan då bibliotekarier utan funktionsnedsättning förväntas känna till det? Varför tillgängliga medier för vuxna är svåra att få tag i och verkar produceras i mindre skala får en annan studie gärna undersöka.

Verksamheten på folkbibliotek upplevs väldigt uppdelad i vem som fokuserar på vad. Alla informanter har uppgett en specifik inriktning kring vad de arbetar med på biblioteket. Det är därför intressant att alla informanter vi fick intervjua hade målgruppen personer med funktionsnedsättning som sitt huvudområde, ofta i samband med verksamhet riktad mot barn. Detta kan ses som att främst de som redan är aktiva i frågan är de som känner sig manade att ställa upp på intervju. Kanske kan det stärkas ytterligare i förhållande till vad som framkommit i resultatkapitlet, om upplevelser av kollegor som är rädda att göra fel eller uttrycker ett behov av mer utbildning för att möta personer med funktionsnedsättning i verksamheten. Dessutom kan denna bild stärkas ytterligare om det är så att biblioteks hemsidor hänvisar till lånedisken för att få svar på vilken typ av hjälpmedel som finns att tillhandahålla, som det var enligt Pionkes studie (Pionke 2020, s.127). Bibliotekarier som inte har personer med funktionsnedsättning som huvudfokus i det dagliga arbetet förväntas vara behjälplig och kunna allt vad anpassningar och tillgänglighet kan innebära. Bilden av bibliotekarien som kunnig på samtliga områden som kan efterfrågas stärks därmed, utan att vi har kunnat se något som antyder att en nyanställd får en introduktion i vad som finns och i vilket format.

Att de som inte redan arbetar med målgruppen inte vill ställa upp och prata om den, som kanske bottnar i en rädsla för att verka okunnig, är något som vi starkt upplever. Ska detta då uppfattas som att bibliotekarier projicerar en bild av sin yrkesroll på sig själv, att de har en uppfattning av att en bibliotekarie förväntas vara allvetande? Ett bekräftande av denna teori

stärks av Jons upplevelse att en besökare kan bli frustrerad om hen inte får svar på det som efterfrågas. Detta blir i stor kontrast till vad en lärare presenterade för oss i början av BoI-utbildningen: en bibliotekarie som en levande sökmotor. Inte en som kan allt om allt, utan någon som kan hjälpa till att söka fram svar. I denna fråga kan vi bara spekulera, då ingen av dessa individer inom kollegiet som kanske är rädda för att göra fel, har valt att ställa upp på en intervju.

De som ställde upp i vår intervju är bibliotekarier som redan arbetar med målgruppen, något som blev oväntat för oss då vi trodde att informanterna skulle bestå av en kombination av folkbibliotekarier med olika inriktningar. Detta då prioriterade grupper borde beröra alla på arbetsplatsen. Utifrån den samlade information som våra informanter har gett kan vi uppfatta ett mönster i deras arbete mot funktionsnedsatta. Hängivenhet är något som alla informanter påvisar, att alla delar uppfattning om att funktionsnedsatta ska få den bästa upplevelsen av att besöka deras bibliotek. Bibliotekarier som arbetar mot funktionsnedsatta användare kan därmed antas vara målinriktade arbetare som är trygga med målgruppen, jämfört med kollegor som de har uppfattat som osäkra i den typen av möten. Även uppsökande verksamhet för att presentera och på så sätt tillgängliggöra biblioteket visar på engagemang och att de ser vikten av sitt arbete.

Vår fråga om bibliotekslagens formulering med funktionsnedsättning fick vi svar på genom att se respondenternas svar om vilka de ser inkluderas i ordet och vilket ord de själva helst använder. Språkbruk och förståelse av vad ett begrepp innefattar kan spela stor roll för verksamheter och för den enskilda individen. Det är bara Maia som uttalar att hen är villig att be om ursäkt om ett ord har fallit fel hos en besökare och hur hen rättar sig efter dennes preferens. Att erkänna när man har fel och en uttalad vilja att anpassa sig för att besökaren ska känna sig bekräftad och välkommen kan stärka bibliotekarien som är osäker på att möta personer med funktionsnedsättning. Vi hoppas att alla bibliotekarierna vill använda sina definitioner (funktionsnedsatt, funktionsvarierad eller funkis) för att på bästa sätt inkludera och assistera besökarna på biblioteket, till skillnad från hur ett ord kan användas med viljan att kränka och nedvärdera en person. En personlig erfarenhet hos Elin är hur en klasskamrat på lågstadiet mådde dåligt av att ordet "CP" användes för att tala illa om andra. Klasskamratens mamma hade en CP-skada (Cerebral pares) och Elin minns än idag hur mamman långt senare berättade för henne att hennes barn hade kommit hem en dag och berättat hur Elin hade sagt emot de som använde CP som negativt och hur mycket det hade betytt för både barnet och henne. Mamman med CP-skadan besökte klassen och berättade om sin skada, och vad Elin minns slutade ordet CP att slängas runt. Förståelse för vad ett ord innebär kan alltså ändra språkbruket även hos en liten grupp, som kan ge ringar på vattnet genom att sprida vad de har fått lära sig.

7.2.1 Tidigare forskning

Foucaults maktpyramid syns tydligt när vi läser Schomberg & Hollich som beskriver hur funktionsnedsatta efter industrialiseringen gick från att anses kunna arbeta till att samhället såg dem som dålig arbetskraft som skulle avskedas. De gick alltså från att ha befunnit sig i något mellanläge i pyramiden till att kastas ner på den absoluta botten. Inget liknande återfinns i denna studies insamlade material men vi måste komma ihåg att bara för att

personer med funktionsnedsättning inte längre verkar anses som odugliga arbetare av samhället så är det inte många decennier sedan detta verkade som en sanning och barn placerades på institut. Arbetet att höja målgruppen till högre steg i pyramiden kan därför inte anses vara färdigt.

I förhållande till forskningsfrågan om bemötande och tillgänglighet börjar vi med att hänvisa till Pionke. Pionkes studie från 2020 visar att folkbibliotekarier rekommenderas mer utbildning fokuserad på tillgänglighet och funktionsnedsättning (Pionke 2020, s.120). Detta bekräftas av våra informanter där vissa har valt att vidareutbilda sig på eget initiativ (se under 5.2) samt deras upplevelser om kollegors osäkerhet i möten med personer med funktionsnedsättning (se under kapitel 5.5). Pionke har en studie där bibliotekariestudenters upplevda brist på utbildning inom tillgänglighet och bemötande mot funktionsnedsatta tas upp. Examinerade bibliotekariestudenter känner sig generellt oförberedda när de ska ut i yrkeslivet för att jobba med funktionsnedsatta. De vill gärna ha en mer praktisk utbildning om ämnen relaterat till tillgänglighet och funktionsnedsättning (Pionke 2020, s.253). Författarna till denna studie tycker att det har varit en brist på tillgänglighets- samt bemötandefrågor mot minoriteter under skolgången. Även informanterna har upplevt en avsaknad av dessa praktiska moment i utbildningen vilket kan ses som problematiskt att vissa prioriterade grupper hamnar i skymundan inom läroplanen. Även den begränsade kunskap om vilka medier som finns anpassade till målgruppen i fråga är något som grundutbildningen inom BoI skulle kunna omvända genom att lära ut mer om vad tillgänglighet och anpassning innefattar, anser vi. Exempel på vilka olika typer av tillgänglig media som finns vore viktigt att förtydliga, så som storstil, Daisy, lättläst (Jons exempel), punktskrift och ljudböcker, men även de mer sällsynta som Maia gav exempel på när hen berättade om besökaren som efterfrågade böcker inspelade på teckenspråk vilket varken Maia eller Elin hade hört talas om tidigare. Sandra, som har nedsatt hörsel, kan erinra svaga minnen från barndomen att ha upplevt filmer där någon tecknade en bok istället för att läsa med rösten. Men detta är inget som har förekommit senare i Sandras liv, och enligt Maias berättelse är dessa medier svåra att få tag i. Vuxenböcker förekommer enligt Maias efterforskningar sällan i detta format.

Pionke rekommenderar även att folkbiblioteken ska anställa bibliotekarier som har en funktionsnedsättning för att bemötandet ska bli mer anpassningsbar (Pionke 2020, s.123). Utifrån informanternas svar har inga av dem en funktionsnedsättning (se kapitel 5.2) men två av informanterna har närstående som ingår i denna grupp. Att ingen lyfter upp om en kollega skulle ha en funktionsnedsättning, uppfattar vi som att ingen i respektive arbetslag har det. Denna brist på personlig upplevelse av behov av anpassning kan resultera i att individer av vissa slag glöms bort i virrvarret av olika fysiska, psykiska och kognitiva funktionsnedsättningar. Alternativt att varje arbetslag har någon inom kollegiet med diagnos, och möten med den eventuellt funktionsnedsatta kollegan blir till en vardag och en vetskap att "hen har problem med rörelseförmågan men är en hejare på katalogisering" (påhittat exempel), och därmed inte upplevs som en nedsättning av kollegorna vi har intervjuat. Detta är något som bland andra Maia uttalar, att det är först när bibliotekarien får vänja sig vid att möta en viss kategori av individer som hen kan börja förstå hur dessa kan bemötas på bästa sätt (se sista stycket under kapitel 5.5).

Anpassningar inom det fysiska rummet och hemsidor har brister enligt Pionkes studie, vilket kan ta form av ofullständiga platskartor och otillräcklig information på bibliotekens hemsidor (Pionke 2020, s. 127, samt underrubriken 2.1.2 i denna studie). Enligt våra respondenter kan anpassning i lokaler vara svåra att genomföra då de måste få tillstånd av hyresvärderna att utföra förändringar. Ommöblering verkar vara något som personalen kan göra, baserat på bland annat Jons uttalande om hur de har tänkt på avstånd mellan hyllorna för att en stor permobil ska kunna ta sig in. Ingen av personerna vi har intervjuat har nämnt hur deras hemsidor är utformade och vad som finns där för att underlätta eventuella besökare som undersöker i förväg vad de kan vänta sig vid ankomst till biblioteket. Vad vi får uppfattningen av baserat på detta är att enklare anpassningar går att utföra utan hyresvärdars tillstånd, som en platskarta som visar var alla dörrar finns, samt i form av en karta med punktskrift för personer med nedsatt syn, och hemsidor som ger biblioteksanvändare men även bibliotekarierna en tydlig uppfattning av vad för hjälp och assistans som en besökare kan förvänta sig från biblioteket. Angående det fysiska rummet var Ida ensam om att ta upp livshotande situationer. Vikten av att utrymningslarm inte bara måste låta högt utan även blinka för att göra samtliga i en lokal medvetna om att något händer. Denna aspekt lyfter ännu mer hur viktigt det är med anpassningar och att det inte bara är för livskvalitet utan även livsviktigt. Att utrymningsplaner finns och att det finns en tydligt formulerad plan hur personer som inte kan gå i trappor och har tagit sig till en högre våning via en hiss ska kunna utrymma vid en brand, då hissen inte får användas.

Bristen på tillgängliga hemsidor är inget som någon av våra respondenter har lyft, men verkar också bekräftas av Funkas hemsida som förklarar hur de ser och verkar för att hjälpa andra verksamheter att tillgängliggöra sina hemsidor (Funka, u.å).

Vidare om tillgänglighet: PACT-modellen som Annie Bélanger var med och utvecklade lägger fokus på öppenhet och att bemöta personen framför sig med respekt (se närmare förklaring under kapitel 2.1.2, samt Bélanger 2022, s.287). Vi ser samma tankar hos våra informanter. Maia som ger exemplet på hur ett möte med en person med ADHD-diagnos inte innebär att du kan allt om ADHD utan att du kanske kan mycket om hur just denna enda individ fungerar. Även osäkerheten som alla informanter visar inför vilken term som är den rätta att använda för målgruppen och ursäktandet som följer om personen Maia möter upplever att hen har använt en term som besökaren inte känner sig bekväm med, är ett exempel på hur bibliotekarierna arbetar enligt PACTs principer om lyhördhet och respekt. Att ett begrepp uppfattas olika beroende på vem som säger det, i vilket sammanhang och vem som är mottagaren är enligt vår uppfattning helt enligt Bélangers modell om att möta en individ och inte en diagnos. Respektfullheten tar även form av hur mindre anpassningar görs för att underlätta för samtliga besökare, som låneregler på lättare svenska (Jon), ljuddämpande tyger i rummet (Irma), tangels för att ge rastlösa barn något att fippla med under biblioteksbesök med klassen (Maia) och att vara påläst om diverse diagnoser (Ida). Allt detta hjälper personalen att skapa en välkomnande miljö och uppfatta alla besökare som ett nytt möte med en ny person. PACT-modellen förklaras av Bélanger vara en modell för hur alla besökare på biblioteket ska behandlas, inte exklusivt någon med en synlig eller osynlig funktionsnedsättning (Bélanger 2022, s.287). Även denna syn stärks av våra informanter i hur den ena inkluderar nötallergiker och en annan överbegåvade i sin definition av personer med

funktionsnedsättning. Varken Elin eller Sandra hade tidigare tänkt på allergi eller ålder, som Svensson räknar till nedsättning av funktionsförmåga (Svensson 2021, s.42) som tillhörande gruppen med funktionsnedsättningar.

Gällande bibliotekariernas uppfattning om lagens formulering om personer med funktionsnedsättningar som en prioriterad grupp vänder vi oss till Thorselius och Vogel. Eva Thorselius skrev i sin studie från 2020 hur viktigt språket är för vilka fördomar och värderingar som formar (och formas av) ett samhälle. Genom att definiera en person med funktionsnedsättning som endast en diagnos, vilken denna än må vara, menar Thorselius att individens personlighet försvinner i betraktarens ögon. Det är viktigt att se varje person som någon med en egen personlighet (Thorselius 2020, s.2 och s.9). Om vi bara ser en diagnos sker en diskriminering (Thorselius 2020, s.2) då alla individer är olika, även om de har samma medicinska diagnos. Samtliga informanter i vår studie upplever vi har samma uppfattning som Thorselius i denna fråga. Respondenterna uppmärksammade mångfalden i gruppen som i bibliotekslagen kallas "personer med funktionsnedsättning" (2013:801). Irmas syn på att ordet funktionsvariation inkluderar alla människor, inte endast personer med funktionsnedsättning, anser vi vara ett tydligt exempel på hur svårt det är att sätta en term för att definiera en grupp bestående av så många enskilda individer. Maia, som har använt funktionsvariation men har börjat tveka i vilken term hen föredrar, är alltid villig att be om ursäkt om ett begrepp skulle falla fel hos den person hen möter. Ida känner sig påläst om kognitiva funktionshinder och understryker den problematik som uppstår att så många av dessa diagnoser är osynliga. Ida drar jämförelsen till att en rullstol så tydligt signalerar att fysiska hinder måste flyttas undan, medan en kognitiv diagnos kan bli synlig först när personen berättar att denna har en sådan. Slutligen lyfter Jon skillnaden på hur olika begrepp används beroende på sammanhang. Funktionsnedsättning i officiella dokument och funkis i det dagliga arbetet och i dialogen mellan kollegor. Alla tar upp problematiken i att en så varierad grupp ska prioriteras, utan att lagen ger en närmare definition kring hur arbetet bör gå till. Detta enligt vår läsning av respondenternas uttalanden.

Anna Vogel genomförde en kvantitativ undersökning om term-användning angående begreppen handikapp och funktionsnedsättning, samt språkets utveckling kring dessa termer. I studien framkom det att användningen av begreppet handikapp minskades från år 2007 till 2016 i texter där funktionsnedsättning istället ökades. Vogel menar att funktionsnedsättning numera har ersatt handikapp som begrepp (Vogel 2020, s. 94). Begrepp som funkis och funktionsvariation dyker upp i Vogels studie (Vogel 2020, s.95). I vår studie framgår det att begreppet handikapp ses som negativt, då inga informanter har uttryckt det som en term de använder på arbetet. Det är intressant hur nya begrepp ersätter föråldrade begrepp. I vår studie anses funktionsnedsättning vara lite nedsättande enligt en informant som gärna använder begreppet funktionsvariation, och därmed ersätter begreppet funktionsnedsättning. I vårt tycke är funktionsnedsättning inte ett nedsättande begrepp, då bibliotekslagen samt Socialstyrelsens termbank rekommenderar denna användning av begrepp. Däremot är det upp till var och en att bestämma över vilka begrepp man får definiera gruppen med, som informanterna uttryckte sig. Frågan blir dock, vem är det som äger begreppet och har de utan en funktionsnedsättning rätten till att bestämma över en definition utan att fråga målgruppen eller följa till exempel Socialstyrelsens definition som anses vara en regelrätt formulering? Och vi som har

diagnoser som anses vara funktionsnedsättningar, hur villiga är vi som individer att acceptera de vedertagna ord som Socialstyrelsen använder om oss?

7.3 Slutsats

Slutsatsen är att folkbibliotekarier som arbetar med funktionsnedsatta är intresserade för att assistera alla som besöker biblioteket, men att svårigheter finns längs den vägen. De informanter vi har intervjuat visar på en stor passion för att bemöta användarna, oavsett med funktionsnedsättning eller inte, och lyssnar gärna på deras önskemål. De försöker på egen hand att genomföra förändringar samt anpassningar för användarna men att högre instanser hindrar deras engagemang med att genomföra större anpassningar. Upplevelsen finns att utbildning om att bemöta målgruppen saknas, men att bästa sättet att lära sig är genom att göra, inte i huvudsak att läsa sig till hur ett möte ska gå till. Frågor om anpassningar uppfattar vi som olika beroende på vilka möjligheter som finns. Detta både i form av ekonomi och tid. Personer med funktionsnedsättningar är inte de enda som ska ha tillgång till biblioteket och prioriteringar mellan de olika behoven hos användarna måste ständigt granskas och omprioriteras. För att ge bättre förutsättningar för biblioteken att utveckla sin verksamhet ska en samordnare tillföras inom Stockholms stad och därmed minskar behovet av så kallade eldsjälar som ensamma driver verksamhet (Ida). Att tillgänglighet och målgruppen med funktionsnedsättningar nu har kommit upp på topp-nivå inom stadsbiblioteken i Stockholm kan vi bara se som positivt. Det skapar en möjlighet för osäkra bibliotekarier att ha någon konkret att vända sina frågor till. Trycket på ett aktivt arbete inom området kan öka när någon övervakar frågorna och kan hjälpa till att tolka det vaga i bibliotekslagens allmänna formulering "personer med funktionsnedsättning" som en prioriterad grupp (SFS: 2013;801).

Slutsatsen angående begrepp är att folkbibliotekarier inte har gemensam terminologi för att definiera målgruppen med funktionsnedsättning. Folkbibliotekarierna upplever att alla har rätt till att bestämma själva vilka begrepp de får använda. Om vi ser till den enskilda bibliotekarien i denna studie så ser vi att alla använder samma spektrum av begrepp (funktionsnedsättning, funkis, funktionsvariation) men att de diagnoser som ingår i gruppen varierar. En nämner exempelvis nötallergi, och en annan att fokus senast har legat på att utveckla verksamheten med kognitiv tillgänglighet. Det visar på att osynliga diagnoser har tagits upp och påvisar att vissa tänker på att inkludera dem i de begrepp de använder för att benämna gruppen. Därmed kan vi se att det inte finns en självklarhet i vilka som ska anses ingå i funktionsnedsättnings-begreppet. Som vi läste i Svensson tidigare så kan även ålder spela roll i hur väl en person fungerar (Svensson 2021, s.35).

Makt kan se olika ut beroende på ställning. Det finns makt mellan bibliotekarier och användare, men även mellan bibliotekarier och högre instanser. Bibliotekarierna känner sig ofta maktlösa när högre instanser hindrar dem att genomföra användarnas önskemål då biblioteken inte äger sina lokaler. Angående makt mellan bibliotekarier och användare upplever informanterna att de är i en maktposition rent allmänt, då användarna kommer fram till dem med önskemål. Men att en negation uppstår då vissa informanter upplever en känsla av otillräcklighet över bemötandet med en person med funktionsnedsättning. Detta visar på att inte bara informanter med utbildning eller arbete inom tillgänglighet upplever en osäkerhet

men även bland kollegor som inte arbetar specifikt med målgruppen. Rollen som samordnare för Stockholmsregions bibliotek som just ska träda i kraft kommer att ge makten att bedöma och klargöra vad tillgänglighet, anpassning och vilka som hör till målgruppen i fråga till en specifik individ. Därmed kan det bli klarare vilken del av myndigheten det går att vända sig till i dessa frågor.

Slutligen konstaterar vi att vi endast fick tag i fyra bibliotekarier som redan jobbar med målgruppen som var villiga att intervjuas, trots att kravet inte fanns från vår sida att de skulle ha denna grupp som enskild fokusgrupp. Vi tror att denna studie hade tjänat på att få fler tankar och åsikter från fler folkbibliotekarier, men vi lyckades alltså inte nå fram till fler. Nya försök får gärna tas upp i andra studier.

7.4 Metodkritik

Under arbetet med denna studie har det mesta av kommunikationen mellan oss skett över sociala medier samt Zoom. Vi har varit väl medvetna om riskerna med vad som kan plockas upp av utomstående aktörer och därmed bryta de anonymiseringar som har gjorts för att dölja informanternas identiteter och deras arbetsplatser. Vi har därför kontinuerligt använt deras påhittade namn när vi har talat om dem oss emellan. Detta har gjorts för att kunna säkerställa att vi uppfyller de löften om anonymitet vi har gett informanterna och Södertörns Högskola.

Efter intervju 1 då det framkom att vissa av våra frågor var svåra att förstå och därmed besvara, omformulerades vår intervjuguide. Det resulterade i att övriga tre intervjupersoner fick frågor utifrån den bearbetade versionen, och kan därmed ha lett till skilda svar jämfört med intervju 1. Detta kunde ha undvikits om intervjuguiden först hade testats genom att ställa frågorna till kurskamrater eller någon annan för att få konstruktiv kritik.

Informant 1 fick heller aldrig en chans att besvara de omformulerade frågorna och därmed kan värdefulla tankar ha missats.

Dock upplevde alla informanter svårigheter i att formulera sig kring frågorna om maktrelationer och maktposition även efter omformulering och bearbetning hade skett. Dessa frågor ställdes på uppmaning av högskolan att formulera frågor utifrån vår valda teori (kritisk maktteori). Även detta problem hade kunnat minimerats om andra hade fått läsa och försöka besvara frågorna på förhand. I efterhand går det också att se att vi kunde ha bearbetat frågorna på detta makt-tema mer och formulerat dem annorlunda. Genom att ställa frågor om makt/status som bibliotekarierna upplevde sig ha/sakna fick vi dock möjligheten att tydligt se hur upplevd maktlöshet kan komma från olika håll. Antingen ur en ekonomisk aspekt, en psykosocial aspekt (rädsla för att bemöta användare fel) eller begränsningar i lokalens utrymme.

Vi har valt att rikta in våra frågor mot verksamhet på golvet, vilket kan ha påverkat varför ingen av respondenterna kom in på hur de kan ha anpassat sina hemsidor eller vilka digitala verktyg som verksamheten använder sig av. Endast Jon nämnde hur de har försökt anpassa kommunens logga för att bli tydligare, då de två färgerna som finns i loggan är nära varandra i färgskalan och då kan vara svår att tyda. Om det har skett i huvudsak i digital form eller i

huvudsak för tryckta dokument var inget som framkom. Avsaknaden av information om digital verksamhet kan ses som en brist i vår studie.

7.5 Vidare forskning

Denna studie har riktat in sig på folkbibliotekariers språkanvändning och arbete med tillgänglighet mot målgruppen funktionsnedsatta. Här nedanför presenteras det olika förslag på vidare forskning inom området bibliotek och målgruppen funktionsnedsatta.

7.5.1 Åldersglapp i verksamhet mot funktionsnedsatta?

Under denna studie har vi observerat hur arbete rörande tillgänglighetsfrågor och anpassningar ofta tycks falla på den som också arbetar mot barn. Vi ställer oss frågan var personer med ålder på +15 då tar vägen och vem som behandlar tillgänglig media för vuxna. Fortsatta studier skulle kunna visa vad som görs för den unga vuxna samt vuxna personer med funktionsnedsättning och inte endast riktat mot den dubbelprioriterade målgruppen barn med funktionsnedsättning. Detta för att belysa att många funktionshinder, exempelvis våra (Elins dysmeli och Sandras Ushers syndrom (se mer i Inledningen av denna uppsats)) inte är något som kommer att växa bort när vi blir äldre. Organisationen Funka påvisar att SCB räknar åldrande som en faktor som kan försämra många funktioner i människokroppen (tidigare nämnt i denna studie under 2.1.2, Språkbruk). Denna tolkning av funktionsnedsättning innebär att alla (förhoppningsvis) kommer få leva länge nog för att uppleva funktionsnedsättning, och att de som har diagnoser sedan tidigare kan få ännu grövre eller fler nedsättningar. Därmed är ett fortsatt arbete för anpassade medier eller andra former av tillgänglighet en fråga som behöver tas i beaktande i arbetet och studier kring biblioteksverksamhet och funktionsnedsatta, enligt oss.

7.5.2 Andra typer av bibliotek

Studier liknande vår skulle vara av intresse om det inkluderade andra bibliotekstyper. Det vill säga skolbibliotek, högskolebibliotek, sjukhusbibliotek och så vidare. I denna studie har det fokuserats på folkbibliotekarier och därför skulle det vara intressant att se hur andra typer av bibliotekarier ser på termanvändning och tillgänglighet kring målgruppen funktionsnedsatta.

7.5.3 Användarperspektivet

Vi har i princip inte hittat någon tidigare forskning gjord ur användarperspektiv, och inga rörande Sverige och situationen här där det granskas hur personer med funktionsnedsättning upplevelser biblioteksverksamhet och vad de ser för fördelar och nackdelar med hur verksamheten ser ut idag. En sådan studie skulle kunna ge biblioteken och all personal, från chefer till biblioteksassistenter, en bättre förståelse av vad som önskas och hur deras verksamhet förstås av de som besöker biblioteken.

7.5.4 Funka och digital tillgänglighet

Vi tror att det skulle vara högst givande för BoI-forskning att undersöka hur bekanta olika bibliotek och bibliotekarier är med Funka och deras verksamhet. Genom att studera vad bibliotekarier efterfrågar för hjälp med att se över och förbättra sin digitala verksamhet, på sina hemsidor eller i annan form, upplever vi att fler skulle kunna få upp ögonen för vad för

vidareutbildningar som finns att tillgå och hur de kan få hjälp att vidareutveckla frågor som, enligt Funka, många är obekanta med och har en osäkerhet kring (Funka, u.å).

7.5.5 Litteraturfrämjande för vuxna

Enligt Jon finns det inga metoder etablerade för läsfrämjande riktat mot vuxna. Oavsett om personerna har funktionsnedsättning, språkhinder, inte kan läsa eller helt enkelt inte är intresserad av böcker, vore det intressant att se vilka taktiker som förekommer inom biblioteksvärlden för att vuxna som inte längre besöker biblioteket för att deras barn är stora nog att gå dit själva, ska lockas tillbaka.

BILAGA 1

Frågor i intervjuguide:

Bakgrund

Hur kommer det sig att du blev bibliotekarie?

Har du annan utbildning utöver denna?

Hur länge har du arbetat just här?

Vilken inriktning arbetar du med? Exempelvis små barn, minoritetsspråk...

Ingick det något om målgruppen med funktionsnedsättningar i din utbildning till bibliotekarie?

Termanvändning

I bibliotekslagen nämns personer med funktionsnedsättning som en prioriterad grupp. Vilka ord brukar du använda i din yrkesroll för att definiera dessa personer? (exempel på möjlig uppföljning; “exempelvis handikappade, funktionsvarierade...” om de inte förstår frågan).

Vilka personer (diagnoser) tänker du på när du hör ordet “funktionsnedsättning”?

Upplever du att det har uppstått konsekvenser av vilka som inkluderas eller exkluderas i begreppet i ert arbete?

Inom ditt arbetslag, har ni kommit överens om något begrepp för att definiera dessa personer?

Inkludering

Har du som folkbibliotekarie erfarenhet av möten med en person med funktionsnedsättning?

Kan du beskriva hur mötet gick till?

Vilka hinder eller utmaningar upplever du i arbetet med att bemöta en person med funktionsnedsättning?

Hur försöker du att inkludera och uppmuntra människor med en funktionsnedsättning att använda biblioteket?

Vilka anpassningar har ni tillgång till i verksamheten och upplever du att något saknas?

På vilka sätt har du inflytande att anpassa verksamheten efter gruppen? Vilka brukar komma med förslag och vilka positioner har de?

Har användare efterfrågat någon anpassning som ni tidigare inte har haft i verksamheten?
(Hur har ni i så fall kunnat följa upp det?)

Vad har du märkt för förändringar i verksamheten sedan du började här med att arbeta med gruppen?

Förändringen i föregående fråga, vem tog initiativet till den?

Hur ofta får ni förslag eller görs initiativ för utveckling av verksamheten mot funktionsnedsatta?

Kritisk teori

Hur upplever du att den term ni använder för gruppen påverkar verksamheten? Vad för hinder och möjligheter ser du att termen skulle kunna skapa?

Vem anser du äga den definitionen ni använder? (Följer ni exempelvis bibliotekslagens formulering eller har utstående kommit med förslag?)

Hur uppfattar du din ställning som bibliotekarie i maktförhållande till biblioteks-användarna med funktionsnedsättning?

Upplever du att du är i maktposition, isåfall inom vilka specifika situationer har det varit synligt att du är i en maktposition som folkbibliotekarie?

Hur har dialoger mellan personal och biblioteksanvändare med funktionsnedsättning fungerat eller inte fungerat? Vem ser du har makten i den dialogen?

BILAGA 2.

Brev för första kontakt med möjliga intervjupersoner:

Hej!

Vi heter Elin Tingsdal och Sandra Dyrell Englin och vi läser sista terminen på Södertörn Högskolas bibliotekarie program. Just nu arbetar vi med vår c-uppsats och söker därmed folkbibliotekarier att intervjua till vår studie.

Vår studie kommer att handla om bibliotekens arbete för personer med funktionsnedsättning. Främst hur folkbibliotekarier uppfattar bibliotekslagens formulering om *personer med funktionsnedsättning* som en prioriterad grupp, samt hur bibliotekarier arbetar för att inkludera denna grupp.

Vi undrar om någon hos er skulle vara villig att ställa upp på en intervju?

Vi skulle i så fall gärna komma till ert bibliotek för att utföra intervjun som vi beräknar kan ta ca 60 min.

Intervjun kommer att spelas in och under uppsatsarbetet sparas den på Södertörns högskolas säkra molntjänst. Inspelningen och transkriberingen av intervjun kommer endast delas med behöriga lärare och handledare. I arbetet med vår uppsats, och i dess slutversion, kommer deltagarna att anonymiseras.

Om någon hos er skulle vilja delta i denna studie kommer vi vilja boka in en tid att möta hen så snart som möjligt. Hen får gärna föreslå ett tillfälle i svaret på detta mail, som vi sen kan förhålla oss till efter bästa förmåga. I samband med det kommer vi även att skicka ut en samtyckesblankett som ni får läsa igenom och sedan signera.

Med Vänliga Hälsningar,
Sandra Dyrell Englin
Elin Tingsdal

Jenny Gustafsson, Handledare

Bilaga 3

Din nuvarande arbetsplats -----

Ev. tidigare arbetsplatser som bibliotekarie -----

Arbetstitel -----

När tog du bibliotekarieexamen? -----

Har du själv har någon funktionsnedsättning? Ja Nej

Om Ja, vilken/ vilka? -----

Referenslista

Otryckt material i uppsatsförfattarnas ägo

Transkriptioner

Ljudupptagningar av intervjuerna:

Intervju 1: 24 november 2022, "Jon".

Intervju 2: 28 november 2022, "Irma"

Intervju 3: 3 december 2022, "Maia"

Intervju 4: 7 december 2022, "Ida"

Tryckt material

Alpberg, L. (2018). *Funkar det? Bibliotekens verksamheter för en dubbelt prioriterad grupp*. Stockholm: Stockholms läns landsting. ISBN: 978-91-984449-0-2.

Andersson, S. & Eriksson, E. (2022). *Den bortglömda prioriterade gruppen – en diskursanalytisk undersökning om hur personer med funktionsnedsättningar skrivs fram i biblioteksplaner*. Studentuppsats, Södertörns högskola. Huddinge: Södertörns högskola.

Axelsson, M. (2009). Inlåsta, övergivna och glömda. *Dagens Nyheter DN*, 11 juni.
<https://www.dn.se/kultur-noje/inlasta-overgivna-och-gomda/> [2022-12-30]

Bélanger, A. (2022). Accessibility and Public Services - Part 2: When Being User Focused Includes All Users, *The international information and library review*, vol 54(3), s.283-289.

Boréus, K & Kohl, S. (2018). Innehållsanalys. I: Boréus K. och Bergström, G. (red.) *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Fjärde upplagan Lund: Studentlitteratur

Brown, R. & Sheidlower, S. (2021), *Seeking to understand: a journey into disability studies and libraries*. Sacramento: Library Juice Press.

Cresswell, J.W. & Poth, C. N. (2018). *Qualitative inquiry & research design: choosing among five approaches (fourth edition)*. London: Sage

Eliasson Roos, E. (2010) *Att möta annanheten 1 – I och utanför litteraturen*. Lund: BTJ Förlag.

Eliasson Roos, E. (2010) *Att möta annanheten 2 – kommenterade boktips om att leva med funktionsnedsättning*. Lund: BTJ Förlag.

Funka (u.å), *Forskning och innovationsprojekt*, <https://www.funka.com/forskning--innovation/om-forskning-och-innovation/> [2023- 01-10].

Funka (u.å), *Stockholms stadsbibliotek har låtit Funka analysera tillgänglighet på webbplatsen*, <https://www.funka.com/om-funka/kunder-berattar/stockholms-stadsbibliotek-har-latit-funka-analysera-tillgangligheten-pa-webbplatsen/> [2023-01-10].

Funka (u.å). *Statistik*. <https://www.funka.com/design-for-alla/statistik/> [2023-01-10].

Hill, H. (2013). Disability and accessibility in the library and information science literature: A content analysis. *Library and Information science research*, 35(2), s.137–142. doi: <https://doi.org/10.1016/j.lisr.2012.11.002>

IFLA-Unesco (2022). *IFLA-UNESCO Public Library Manifesto 2022*. Dublin:IFLA, Paris: Unesco.

Iseskog, T. (2022). Diskrimineringslag ett krav för att stanna i EU. *Svenska Dagbladet*, 13 oktober. <https://www.svd.se/a/dwnydw/tommy-iseskog-diskrimineringslag-ett-krav-for-att-stanna-ieu> [2022-11-11].

Karlsson, C. (2022). *Lättläst och rullstolsanpassat: en tematisk analys av hur tillgänglighet och funktionsnedsättning uppmärksammas i kommunala biblioteksplaner*. Kandidatuppsats i Bibliotek- och Informationsvetenskap. Högskolan i Borås. Borås: Akademin för bibliotek, information, pedagogik och IT.

Kurunmäki, J. & Marjanen, J. (2018). Begreppshistoria. I: Boréus K. och Bergström, G. (red.) *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Fjärde upplagan Lund: Studentlitteratur

Leckie, G., Given, L. & Buschman, J. (red.) (2013). *Critical theory for library and information science: exploring the social from across the disciplines*. Santa Barbara, Calif.: Libraries Unlimited.

Lynch, R. A. (2011) Foucault's theory of power. I: Taylor, D. (red.) *Michel Foucault: Key Concepts*, Durham: Acumen, s.13-26

Lövestam, S (2022). Funktionsvariation eller nedsättning? *Svenska Dagbladet*, 18 januari. <https://www.svd.se/a/x8yr18/skillnaden-mellan-funktionsvariation-och-funktionsnedsattning> [2022-11-11].

Myndigheten för delaktighet, *EU:s tillgänglighetsdirektiv (8/3 2020)*. <https://www.mfd.se/verktyg/lagar-och-regler-om-tillganglighet/eus-tillganglighetsdirektiv/> [2023-05-18].

Myndigheten för tillgängliga medier, *Taktila böcker och bilderböcker (u.å)*. <https://mtm.se/var-verksamhet/taktila-bilder-och-bilderbocker/> [2022-12-03].

Olsson, M,R. (2013). Michael Foucault: Discourse, Power/Knowledge, and the Battle for Truth. I: *Critical theory for library and information science: exploring the social from across the disciplines*. Santa Barbara, Calif.: Libraries Unlimited, s.63-74.

Pionke, J.J (2020). Disability- and Accessibility-Related Library Graduate-School Education from the Student Perspective, *Journal of education for library and information science*, vol.61(2), s. 253-269.

Pionke, J.J. (2020). Library employee views of disability and accessibility, *Journal of library administration*, vol. 60(2), s.120-145.

Schomberg, J. & Hollich, S. (2019). Projekt Muse. *Library Trends*, 67(3), s.415-422. doi: 10.1353/lib.2019.0003.

SFS: 2008:567 *Diskrimineringslag*.

SFS: 2013:801 *Bibliotekslag*.

SFS: 2018:218. *Lag med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning*.

Socialstyrelsen (u.å). *Socialstyrelsens termbank*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Svensson, E. (2021). *Bygg ikapp: för ökad tillgänglighet och användbarhet för personer med funktionsnedsättning*. 7 utg. Stockholm: Svensk byggtjänst, 2021.

Thorselius, E. (2020). *Person med levd erfarenhet av funktionsnedsättning, funktionsnedsatt person eller handikappad?* Göteborgs Universitet: Göteborg.

Vetenskapsrådet (2017) *God forskningssed [Elektronisk resurs]*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
Tillgänglig på Internet: <https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2017-08-29-god-forskningssed.html>

Vogel, A. (2020). To evaluate corpus planning. A case of a Swedish language policy action concerning terms for disability, *Current Issues in Language Planning*, vol 20(1), s.88-104.

Wikipedia (2 januari 2023), *Grevinnan och betjänten*,
https://sv.wikipedia.org/wiki/Grevinnan_och_betjanten [2023-01-06].